

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

МИМРИК Назарій Петрович

**Фінансове забезпечення розвитку ринку освітніх
послуг в Україні / Financial support for the
development of the market of educational services
in Ukraine**

спеціальність: 015 - Професійна освіта
освітньо-професійна програма - Фінансова грамотність

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ПОФГм-21
Н. П. Мимрик

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, І. П. Сидор

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" ___ " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **О. П. Кириленко**

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні засади фінансового забезпечення ринку освітніх послуг	
1.1. Економічні аспекти розвитку ринку освітніх послуг: наукова дискусія	7 7
1.2. Організаційне та правове підґрунтя фінансового забезпечення функціонування ринку освітніх послуг в Україні	13
Висновок до розділу 1	21
Розділ 2. Вітчизняна практика та проблематика фінансування ринку освітніх послуг	23
2.1. Механізм фінансування освітніх послуг за рахунок коштів державного бюджету	23
2.2. Аналіз фінансового забезпечення освітніх послуг за рахунок коштів місцевих бюджетів	30
2.3. Бюджетні та грантові програми як інструмент розвитку ринку освітніх послуг в Україні	36
Висновок до розділу 2	41
Розділ 3. Вектори оптимізації фінансового забезпечення розвитку ринку освітніх послуг в Україні	43
3.1. Світовий досвід фінансування освітніх програм та можливість його використання у вітчизняній практиці	43
3.2. Напрями удосконалення фінансування освітніх послуг в Україні та перспективи залучення альтернативних джерел	50
Висновок до розділу 3	55
Висновки	57
Список використаних джерел	61

ВСТУП

В Україні формується громадянське суспільство при поєднанні політики економічного реформування із соціальною політикою. Головним чинником сталого економічного зростання є розвиток інтелектуального потенціалу нації та науково – технологічних інновацій. Усесторонній розвиток освіти, збагачення наукового та інтелектуального потенціалу суспільства, формування і зміцнення конкуренції на ринку освітніх послуг, повинні стати найвищими національними пріоритетами.

Освітня галузь є визначальним чинником культурної, політичної, наукової та соціально-економічної життєдіяльності суспільства. Фінансування освіти базується на пріоритетності витрат на її розвиток за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів державних та приватних підприємств, фізичних осіб та громадських організацій, міжнародних освітніх, програм, фондів і благодійних організацій, а також коштів, отриманих в результаті надання освітніх послуг, доходів від виробничої та комерційної діяльності, виконання науково-дослідних робіт, кредитів та банківських позичок тощо.

В Україні є суттєва проблема, яка стосується фінансування освітньої галузі. Характерним є процес постійного дефіциту коштів не лише на розвиток мережі освітніх закладів, а і її інфраструктури. Недосконалими є принципи розподілу та використання асигнувань на освітню галузь. У різноманітних документах державного рівня неодноразово наголошувалося на потребі розроблення нових механізмів фінансового забезпечення освіти, впровадження багатоваріантних схем її інвестування, проте проблема до сьогодні залишається нерозв'язаною.

Питаннями забезпечення бюджетного фінансування освіти займаються вітчизняні вчені та зарубіжні економісти, зокрема такі як: В. Аверкін, О. Александрова, С. Борисова, В. Глухова, Т. Затонацька, Л. Іщук, А. Копець, В. Крютченко, Ю. Куценко, Ю. Луковенко, С. Мельник, В. Рудень та багато інших.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад освітніх послуг та фінансового забезпечення освіти, виявлення тенденцій та особливостей бюджетного забезпечення цієї галузі, окреслення напрямів вдосконалення фінансування освіти та пошук альтернативних джерел в умовах дефіциту фінансових ресурсів бюджетів різних рівнів.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- розкрити соціально-економічне значення освітніх послуг та необхідність їх фінансового забезпечення;
- розглянути джерела фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні;
- здійснити аналіз вітчизняної практики фінансування освіти в контексті її складових;
- дати оцінку рівню достатності бюджетного фінансування ринку освітніх послуг;
- обґрунтувати вектори оптимізації фінансового забезпечення розвитку ринку освітніх послуг в Україні.

Об'єктом дослідження є освітні послуги та їх фінансове забезпечення.

Предметом дослідження виступають методологічні, теоретичні, організаційно-правові аспекти фінансового забезпечення надання освітніх послуг в Україні.

Методи дослідження. В процесі дослідження використані загальні методи наукового пізнання; системний підхід до вивчення питання фінансування освітніх послуг; метод наукової абстракції – для виявлення сутності та джерел фінансового забезпечення освітньої галузі; історичний метод – при дослідженні еволюційних змін у визначенні поняття фінансового

забезпечення на різних етапах розвитку економічних формацій. Методи нормативно-логічного аналізу, порівняння та статистичний метод застосовано для проведення аналізу бюджетного забезпечення освіти та розробки пропозицій щодо альтернативних джерел її фінансування.

Теоретичну та методологічну основу дослідження формують наукові положення економічної теорії, концепції економічного та людського розвитку, теоретичні висновки і узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, які висвітлені у монографічній, спеціальній і періодичній літературі; нормативно-правові документи з теми дослідження.

Інформаційною базою дослідження виступають наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів; аналітичні матеріали щодо фінансового забезпечення освітніх послуг; звітні дані про виконання Державного і місцевих бюджетів України за останні роки, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, матеріали Міністерства освіти і науки України, Державної казначейської служби України.

Факторологічною базою роботи є статистичні та аналітичні дані про виконання Державного і місцевих бюджетів України за період 2017-2020 рр. за видатками на галузь освіти.

Практична значимість отриманих результатів полягає у можливості використання результатів дослідження у діяльності державних органів влади та місцевого самоврядування щодо бюджетного фінансування освітньої галузі. Основні ідеї і висновки випускної кваліфікаційної роботи можуть бути використані для більш глибокого аналізу бюджетного фінансування освіти як джерела забезпечення людського розвитку в Україні, її відповідність нормативно-правовій базі щодо планування та виконання державного і місцевих бюджетів за видатками на освіту, а також при розробленні заходів щодо зменшення впливу негативних наслідків сучасної економічної кризи в Україні на освітню галузь.

Елементами наукової новизни в теоретичному плані є визначення економічного змісту освітніх послуг та фінансового забезпечення. В аналітичному аспекті здійснено моніторинг економічних аспектів розвитку ринку освітніх послуг в Україні. У практичній площині елементи наукової новизни можуть мати місце при визначенні напрямів розвитку освітніх послуг з урахуванням можливостей її фінансування за рахунок бюджетних коштів та інших альтернативних джерел.

Окремі положення дослідження опубліковано в збірниках наукових праць: «Актуальні питання фінансової теорії та практики» (травень 2021 року); та «Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С.І. Юрія Західноукраїнського національного університету. Вип. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. (листопад 2021 року).

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Робота викладена на 71 сторінці машинописного тексту, містить 6 таблиць, 7 рисунків та 62 позиції у списку використаних джерел, 1 додаток.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

1.1. Економічні аспекти розвитку ринку освітніх послуг: наукова дискусія

В сучасних умовах знання, вміння та інформація є базовими ресурсами та джерелом багатства окремого індивіда, а також держави в цілому. Сьогодні конкурентоздатність економіки країни визначається не лише обсягом природних і економічних ресурсів, а, насамперед, інтелектуальним потенціалом нації, її здатністю генерувати нові знання. Зазначені зміни обумовлюють виокремлення освітньої галузі як вищого пріоритету в стратегічних цілях держави. Рівень розвитку ринку освітніх послуг в Україні сьогодні виступає одним з визначальних індикаторів визначення її конкурентоспроможності.

Основоположник економічної теорії А. Сміт у своїй роботі «Добробут націй» визначав освіту «...як одну з найважливіших причин у різних доходах членів суспільства і різниці в їхньому соціальному статусі» [52]. Вперше в економічній теорії освіти охарактеризовано з позиції інвестиційних ресурсів та визначено проблеми щодо оцінювання ефективності інвестиційних вкладень в освітній процес з погляду різних його суб'єктів: учнів, їх батьків, суспільства в цілому. Прихильник теорії людського капіталу Г. Беккер визначав освітні послуги як певні змішані блага, виділяючи спеціальне та загальне інвестування, розмежовував рамки відповідальності усіх суб'єктів освітнього процесу. Зокрема, він наголошував, що «...під час загальної підготовки людина здобуває знання і навички, які може використовувати в різних видах діяльності, а спеціальна підготовка припускає одержання

спеціалізованих знань і навичок, що застосовуються в якій-небудь вузькій сфері» [2]. Г.Беккером було вперше розраховано економічну ефективність освіти. Підрахунок доходів, отриманих від займаної посади із вищою освітою, безпосередні витрати і втрачений в період навчання заробіток, ним було визначено віддачу від капіталовкладень в освіту на рівні 12-14 % річного доходу.

У 70-ті роки минулого століття відомі світу економісти й соціологи А. Берг, М. Спенс, Дж. Стігліц, П. Уїлс та К. Ерроу запровадили «...теорію фільтра, згідно з якою освіта являє собою механізм, що сортує людей за рівнем їхніх здібностей. Центральна ідея цієї теорії – висування на перший план не продуктивної, а селективної (інформаційної) функції освіти. Постає питання про спосіб, у який освіта виконує свою інформаційну функцію. Оскільки передбачається, що більш обдаровані люди досягають у середньому вищих щаблів освіти, то під час навчання має місце сортування учнів за рівнем їхніх здатностей» [54].

Дослідженням ефективності освіти займалися також представники ліворадикальної школи економіки, зокрема: С. Боулс, Д. Гордон, Г. Джинтіс, М. Карной, Р. Едвардс та ін. На їх думку, «...освіта повинна виконувати такі основні функції: робити майбутніх працівників продуктивними, наділяючи їх необхідними професійними знаннями й навичками (при цьому система освіти повинна бути спроможною створювати резервну армію кваліфікованої праці для сприяння зниження витрат виробництва й підсилення економічної влади підприємців над робітниками); виробляти в учнів емоційні характеристики й стереотипи поведінки, необхідні для роботи на капіталістичному підприємстві, привчати молодь до відносин панування й підпорядкування, що пронизує всю економічну систему капіталізму» [12].

Розглянемо істотні відмінності при визначенні понять освітньої послуги, які використовують різні науковці. Зокрема, А.Ченцов при визначенні освітньої послуги надає значну увагу педагогічному компоненту: «...освітні послуги створюються у процесі науково-педагогічної

праці, що є у свою чергу різноманітністю наукової праці. Результатом наукової праці є науковий продукт. Результат науково-педагогічної праці може бути названо освітнім продуктом. Освітній продукт – це частина інтелектуального продукту, яка адаптована до відповідного сегменту освітніх послуг» [62].

Ширшим є тлумачення, наведене Т.Сон: «...освітянська послуга є результатом навчальної, управлінської і фінансово-господарчої діяльності навчального закладу, що спрямована на задоволення виробничого попиту на підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації робочої сили і попиту індивідів на одержання професії чи кваліфікації, перекваліфікації» [53].

Дослідник У. Зиннуров розглядаючи поняття продукту ВНЗ вважає, що «...вони є виробниками таких видів товару: послуг освітянського характеру (перша вища освіта, друга вища освіта, підвищення кваліфікації, перепідготовка, курси, лекції і т.д.); науково-технічної продукції; інтегрованої продукції на базі науково-технічної продукції й освітянських послуг; учбово-методичної продукції» [22].

Велика кількість дослідників співставляють освітянську послугу з поняттям «суспільних благ». «...Освітянська послуга є благом особистим (для окремої людини) і суспільним для суспільства в цілому. Корисність освіти як суспільного блага має довготривалий характер, на відміну від одноразового споживання освітньої послуги як товару» [22; 64].

У науковому доробку Г. З. Чекаловської розглядається специфіка освітянської послуги з «...трьох точок зору: з економічної, юридичної, нормативно-політичної. Оскільки ці точки зору в деяких аспектах збігаються, то можна стверджувати, що освіта як благо носить змішаний характер. Зокрема відзначено, що освіта виконує три функції: викладання, дослідницької функції і функції надання послуг суспільству» [61, с. 60].

«При реалізації першої функції освіти здійснюється підготовка фахівців, тому освітню послугу можна вважати особистим благом. Реалізація дослідницької функції освіти пов'язується з виробництвом нових знань, які через їх поширення (публікації, конференції) стають суспільними.

Законодавчі норми щодо захисту прав інтелектуальної власності обмежують доступ широкого загалу до ознайомлення з результатами науково-дослідної діяльності у ВНЗ, а вироблені знання у вигляді патентів стають особистим благом науковців, дослідників. Реалізацію третьої функції розглядають у двох аспектах: перший аспект – конкретні послуги, які можуть бути платними чи безплатними; другий аспект пов'язаний з користю, яку вища освіта приносить суспільству. Другий аспект свідчить про те, що освіта є суспільним благом» [61].

Необхідно зазначити, що термін «освітня послуга» до сьогодні не отримав однозначного тлумачення і не набув законного статусу.

Відповідно до Закону України «Про освіту», «...метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [45].

Освіта є одним із базових понять Міжнародної стандартної класифікації освіти (далі –МСКО). За визначенням МСКО, освіта передбачає цілеспрямовану й організовану діяльність задля задоволення навчальних потреб. Вона містить організовану і сталу комунікацію з метою здійснення навчального процесу. За визначенням Генеральної конференції ЮНЕСКО, освіта – це «...процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особи, при якій вона досягає соціальної зрілості й індивідуального зростання» [35].

Як зазначає Т. Оболенська: «...визначити кінцевий результат діяльності вищих навчальних закладів досить важко через специфіку вищої школи, її кінцеві результати втілюються в зміну якісних властивостей індивіда. Вони носять комплексний характер і відображають тісний взаємозв'язок результатів роботи працівників навчального закладу з впливом інших

чинників, не пов'язаних з ефективністю функціонування вищих навчальних закладів» [38, с. 13].

Узагальнюючи різноманіть поглядів на поняття освітньої послуги у фаховій літературі, пропонуємо розуміти її зміст як сукупність специфічних економічних благ, які надаються і отримуються відповідними суб'єктами освітнього процесу для задоволення різноманітних освітніх потреб одержувачів такої послуги, які складають взаємну заінтересованість суспільства й кожного індивіда у їх наступному використанні в діяльності за фахом. Зазначений підхід підкреслює, що освітня послуга є специфічною щодо інших нематеріальних послуг, адже наслідки від споживання цієї послуги є благом не лише для індивіда, але і для економіки та суспільства в цілому.

Внаслідок відсутності у вітчизняних наукових джерелах загальної класифікації освітніх послуг виділимо її основні класифікаційні ознаки, відповідно до Закону України «Про освіту» [45].

Класифікація освіти та її послуг подано на рисунку 1.1.

З метою розвитку освітньої галузі в Україні направляються значні бюджетні та приватні матеріальні і фінансові ресурси. Фінансове забезпечення установ, закладів і заходів у сфері освіти здійснюється на основі нормативів за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, різних галузей економіки, суб'єктів підприємницької діяльності, а також інших додаткових джерел фінансування.

Відповідно до Закону України «Про освіту» «...фінансування державних навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей економіки, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування» [45].

Основою фінансового забезпечення освіти є кошти державного та місцевих бюджетів. Держава зобов'язується забезпечити бюджетні асигнування на освітню галузь в розмірі не меншому 10 % національного

доходу. «..Кошти закладів і установ освіти та науки, які повністю або частково фінансуються з бюджету, одержані від здійснення або на здійснення діяльності, передбаченої їх статутними документами, не вважаються прибутком і не оподатковуються» [45].

Рис. 1.1. Критерії класифікації освіти та освітніх послуг

Примітка. Складено за даними [45]

Державна підтримка і сприяння освітній галузі пов'язана із її суспільно-корисною цінністю. Вигоду від отримання громадянами вищої освіти отримує

не лише окремо взята особистість, але і суспільство в цілому.

1.2. Організаційне та правове підґрунтя фінансового забезпечення функціонування ринку освітніх послуг в Україні

З метою проведення аналізу вітчизняної практики фінансового забезпечення освітніх послуг, розглянемо сутність поняття «фінансове забезпечення». Дослідження поняття «фінансового забезпечення» знаходимо в ряді наукових досліджень. Проте, в економічній літературі відсутній єдиний підхід щодо його визначення.

Думки науковців різняться при виділенні елементів і форм фінансового забезпечення освіти. Вітчизняна фінансова наука не має однозначної відповіді на запитання щодо змісту фінансового забезпечення, розглядаючи його як потік фінансових ресурсів, метод фінансового механізму, сукупність складових елементів. Зокрема, С. Юрій і В. Федосов, Н. Кравчук визначають фінансове забезпечення як «...формування цільових грошових фондів суб'єктів господарювання у достатньому розмірі та їх ефективне використання» [39, с. 94; 37, с. 56]. Як зазначає В. Горин, поряд із визначенням «...порядку формування та використання цільових грошових фондів, фінансове забезпечення обумовлює цей процес і щодо коштів, які не мають фондової форми або цільового призначення» [14, с. 98]. О. Романенко розуміє під «...фінансовим забезпеченням покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою» [21, с. 18]. На нашу думку, відокремлення держави як специфічного суб'єкта фінансового забезпечення є раціональним, оскільки вона забезпечує фінансування освіти не на принципах комерційного розрахунку, а з метою задоволення потреб суспільства.

Наголошуючи на зовнішньому підпорядкуванні фінансового забезпечення, В. Опарін визначає його як «...підсистему фінансового механізму, що включає до свого складу сукупність часткових методів

забезпечення. Водночас, вказуючи на внутрішню структурну складність і наявність тісних організаційно-ієрархічних зв'язків між елементами, вчений трактує його як систему джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства» [40, с. 56]. На наш погляд, запропонована редакція має раціональну основу, оскільки формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, як правило, здійснюється шляхом поєднання різних джерел та форм фінансового забезпечення, на базі яких, як зазначає Н. Карпишин, «суб'єкти господарювання намагаються вибудувати власну модель фінансового забезпечення» [26, с. 64]. Водночас, слід вказати, що В. Опаріним упущено один із важливих аспектів фінансового забезпечення, а саме напрями фінансування, що є логічним завершенням процесу формування та використання фінансових ресурсів.

Таким чином, фінансове забезпечення доцільно розглядати як метод фінансового механізму, що передбачає систему джерел, форм і напрямів фінансування господарської діяльності суб'єктів господарювання, держави і населення з метою досягнення певного позитивного економічного результату чи корисного соціального ефекту.

В свою чергу фінансове забезпечення вищої освіти передбачає сукупність методів, форм, важелів та інструментів за допомогою яких задовольняються потреби громадян в освітніх послугах з метою постачання на ринок праці кваліфікованих працівників, та зростання наукового потенціалу нації країни задля її подальшого соціально-економічного зростання.

При збереженні орієнтації в основному на державне фінансування ВНЗ надано широкі права для того, щоб вони самостійно заробляли гроші на своє утримання, вишукуючи і використовуючи альтернативні, позабюджетні кошти. Все ж аналіз джерел фінансового забезпечення освітньої галузі в Україні вказує на те, що основним джерелом її фінансування є державний і місцеві бюджети. Зокрема, частка видатків зведеного бюджету України на освіту у 2015-2019 рр. становила близько 20,9%.

Визначальна роль держави у забезпеченні нематеріальних суспільних благ має об'єктивне пояснення. З огляду на те, що ці блага володіють ознаками (суспільний характер їх споживання, неподільність), які зумовлюють низьку економічну ефективність їх надання, виробництво цих благ концентрується в галузях економіки, які працюють на засадах некомерційної діяльності, ставлячи за головну мету свого функціонування не отримання прибутку, а їх виробництво для якомога ширшого кола споживачів [25, с.89].

До складу методів фінансового забезпечення вищої освіти ми відносимо:

- фінансове планування і прогнозування, яке передбачає науково обґрунтований процес встановлення обсягів формування і напрямів використання фінансових ресурсів вищої за різними напрямками. Це певна сфера фінансової діяльності закладів вищої освіти, пов'язана з обґрунтуванням певних управлінських рішень стосовно фінансового забезпечення своєї діяльності;

- оперативне управління пов'язане із здійсненням процесу управління за цільовим і ефективним використанням фінансових ресурсів;

- фінансовий контроль передбачає здійснення контрольної функції уповноваженими органами з приводу використання коштів.

Формами фінансового забезпечення вищої освіти є кошторисне фінансування, фінансування за програмно-цільовим методом, кредитування та бюджетні інвестиції, які передбачають використання коштів як на надання освітніх послуг, так і утримання установ та закладів освіти [37, с. 411].

Важелями фінансового забезпечення вищої освіти є видатки державного і місцевих бюджетів, бюджетні асигнування, міжбюджетні трансферти (дотації та субвенції), кошти фізичних і юридичних осіб, національні і міжнародні гранти. Інструментами механізму фінансового забезпечення вищої освіти є норми і нормативи, коригуючі коефіцієнти та інше.

Діяльність закладів освіти в Україні регламентується такими нормативно-правовими актами: Конституцією України [28], Бюджетним кодексом України [10], Законами України «Про Державний бюджет України»

на відповідний рік, «Про освіту» [45], «Про вищу освіту» [44], «Про професійно-технічну освіту» [46] рішеннями місцевих бюджетів, іншими законодавчими актами Міністерства освіти і науки України, інструкціями, листами та положеннями.

Основним джерелом забезпечення фінансування видатків на освіту в нашій країні є бюджетні кошти. В умовах ринкових перетворень зберігається основна роль такого фінансування, адже систему освіти формують державні навчальні заклади. Проте, сьогодні практично відсутня така освітня інституція, яка б не практикувала платні освітні послуги. Причиною поширення надання платних освітніх послуг є основні положення сучасної бюджетної політики, яка передбачає фінансування освітньої галузі за залишковим принципом.

Заклади та установи освіти державної чи комунальної форм власності фінансуються на основі кошторисно-бюджетного методу. Відтак, функціонування державного вищого навчального закладу забезпечується на підставі кошторису, у якому розписані повноваження щодо отримання коштів та здійснення видатків, визначено обсяг і спрямування фінансових ресурсів для виконання функцій освітнім закладом та досягнення поставлених цілей.

Показники кошторисів навчальних закладів мають плануватися на основі науково та економічно обґрунтованих підходів з питань визначення критеріїв розподілу коштів та напрямів їх використання, а також визначення оптимальних розмірів. Кошторис ВНЗ включає дві складові: загальний і спеціальний фонди. Загальний фонд охоплює обсяг доходів загального фонду бюджету і розподіл видатків за економічною класифікацією для виконання ВНЗ основних освітніх функцій. Спеціальний фонд включає обсяг доходів спеціального фонду бюджету на конкретно визначену мету та їх розподіл за економічною класифікацією для здійснення видатків відповідно до законодавства, а також на реалізацію першочергових заходів, пов'язаних з виконанням освітнім закладом своїх функцій.

Формування доходів загального фонду кошторису навчальних закладів здійснюється на підставі розрахунку потреби у бюджетних коштах, виходячи з

прогнозного показника кількості студентів, які будуть навчатися за рахунок коштів бюджету та прогнозованого обсягу витрат на надання освітніх послуг одному студенту. Доходи спеціального фонду кошторису плануються за кожним окремим джерелом доходів спеціального фонду ВНЗ. Обов'язково необхідно брати за основу показник планового обсягу надання платних послуг, які будуть надаватися закладом освіти та інші розрахункові показники. На нашу думку, до них можна віднести:

- обсяг ліцензованого прийому студентів на контрактних умовах з фізичними та юридичними особами;
- ліцензійний обсяг прийому на довузівську підготовку студентів;
- загальна чисельність ліжко-місць у гуртожитках;
- площа приміщень та вартість устаткування і іншого майна, що може здаватися в оренду;
- кількість місць в студентських їдальнях;
- технічна потужність комп'ютерних пристроїв;
- наявність в закладах освіти редакційно-видавничої структури та об'єми наданих поліграфічних послуг на комерційній основі;
- наявність у структурі навчального закладу відомчих готелів, спортивно-оздоровчих комплексів, турбаз відпочинку та ін.

В процесі формування показників кошторису на наступний рік враховують фактичні показники отриманих доходів за кожним окремим джерелом за останній звітний період, а також можливі зміни в умовах діяльності навчального закладу.

До складу спеціального фонду кошторису включено власні надходження освітніх закладів, які поділяються на відповідні групи. На основі зведеного показника доходів кошторису закладів освіти визначається загальний обсяг видатків спеціального фонду кошторису. Використання коштів навчального закладу здійснюється самостійно, проте відповідно до затвердженого кошторису та виключно за статтями витрат згідно бюджетної класифікації. В процесі складання кошторису особлива увага зосереджується на законності і

правильності розрахунку, доцільності здійснення запланованих видатків, правильності у їх розподілі відповідно з економічною класифікацією видатків.

Видатки закладів освіти «...формується відповідно до економічної класифікації видатків, яка використовується усіма бюджетними закладами та одержувачами бюджетних коштів з детальним їх розподілом за предметними ознаками, та складаються з поточних видатків та капітальних видатків» [45].

Необхідно відмітити, що правильне планування видатків передбачає ефективне та цільове використання коштів і відкидає можливість їх використання на цілі, які не відповідають кошторису навчального закладу. «Контроль показників проектів кошторисів вищих навчальних закладів щодо законності та правильності розрахунків, доцільності запланованих видатків правильності їх розподілу за економічною класифікацією повноти надходження доходів здійснюють управління освіти та Міністерство освіти і науки України» [45].

На нашу думку, використання бюджетних коштів має здійснюватися навчальними закладами самостійно з урахуванням потреб освітнього процесу відповідно до статей бюджетної класифікації.

Оплата додаткових послуг передбачає певний стимулюючий вплив на розвиток освітньої галузі в цілому, а з плином часу вона може бути введена як обов'язковий мінімум. У приватних навчальних закладах всіх рівнів плата за освітні послуги є необхідною умовою функціонування такого закладу.

Надання освітніх послуг переходить на ринкові відносини, що передбачає розгляд діяльності освітніх закладів як виробників та продавців відповідних освітніх послуг. Вартість навчання одного учня чи студента у державному (комунальному) навчальному закладі розраховується відповідно до вимогам бюджетного законодавства. Визначення вартості платної освітньої послуги відбувається на основі економічно обґрунтованих витрат, які пов'язані з її наданням. В основі розрахунку вартості освітньої послуги є витрати, пов'язані з отриманням відповідної платної послуги однією фізичною особою в повному обсязі за увесь період її надання. При умові, що термін надання

платної освітньої послуги перевищує 1 календарний рік, а відповідно до чинного нормативно-правового акту, замовник наділеним правом здійснювати оплату послуги окремими частинами. Складовими елементами вартості витрат на надання освітньої послуги є:

- витрати, пов'язані з оплатою праці працівників;
- суми нарахувань на оплату праці відповідно до чинного законодавства;
- безпосередні витрати і оплата послуг інших установ;
- капітальні видатки;
- індексація величини заробітної плати, інші витрати згідно чинного законодавства.

При обрахунку вартості освітньої послуги у державному (комунальному) навчальному закладі враховують:

- планові витрати при підготовці фахівця відповідної спеціальності;
- врахування вартості освітньої послуги та її відповідність ринковому попиту і пропозиції;
- можливості своєчасного реагувати на зміни макроекономічних показників, які мають місце в державі.

Важливою перепорою реалізації конституційного права людини на здобуття освіти є не лише недостатній рівень її бюджетного фінансування, але і нерациональне використання бюджетних коштів. Зазначене обумовлено недосконалістю діючого законодавства, відсутністю відповідного методологічного забезпечення з організації бюджетних відносин та безвідповідальністю і некомпетентністю учасників бюджетного процесу за прийняття управлінських рішень, внаслідок яких є знижується ефективність використання бюджетних коштів.

Відповідно до Бюджетного кодексу України «бюджетні установи та організації мають право надавати послуги на платній основі і формувати таким чином власні надходження бюджетних установ і організацій. Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів

загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету» [10].

Власні надходження бюджетних установ використовуються на:

– «...покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням послуг, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю (за рахунок надходжень підгрупи 1 першої групи);

– організацію додаткової (господарської) діяльності бюджетних установ (за рахунок надходжень підгрупи 2 першої групи);

– утримання, облаштування, ремонт та придбання майна бюджетних установ (за рахунок надходжень підгрупи 3 першої групи);

– ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти (за рахунок надходжень підгрупи 4 першої групи);

– господарські потреби бюджетних установ, включаючи оплату комунальних послуг і енергоносіїв (за рахунок надходжень підгруп 2 і 4 першої групи);

– організацію основної діяльності бюджетних установ (за рахунок надходжень підгруп 1 і 3 другої групи);

– виконання відповідних цільових заходів (за рахунок надходжень підгрупи 2 другої групи)» [11].

Висновки до розділу 1

На основі дослідження теоретичних та організаційно-правових засад фінансового забезпечення послуг освіти нами зроблено наступні висновки:

1. В умовах ринкових відносин послуги освіти виступають вагомим складовою та визначним фактором людського розвитку та відіграють специфічну роль у формуванні духовного, інтелектуального, економічного

потенціалів держави. Від якості послуг освіти залежить відтворення та нарощення інтелектуального потенціалу суспільства, виховання громадян, модернізація суспільних відносин. Удосконалення освіти – є одними із заходів, які необхідний для подолання кризових процесів, поліпшення життя людей, зміцнення держави.

2. Дослідження концептуальних засад фінансового забезпечення дозволило визначити, що дане поняття доцільно розглядати як метод фінансового механізму, що передбачає систему джерел, форм і напрямів фінансування господарської діяльності суб'єктів господарювання, держави і населення з метою досягнення певного позитивного економічного результату чи корисного соціального ефекту. В свою чергу механізм фінансового забезпечення освіти передбачає сукупність методів, форм, важелів та інструментів за допомогою яких задовольняються потреби громадян в освітніх послугах з метою постачання на ринок праці кваліфікованих працівників, та зростання наукового потенціалу нації країни задля її подальшого соціально-економічного зростання.

3. Джерелами фінансового забезпечення освіти є: кошти державного і місцевих бюджетів, юридичних і фізичних осіб, власні кошти ВНЗ (некомерційне самофінансування), які формуються за рахунок надання платних послуг, національні та міжнародні гранти та інші додаткові джерела.

4. Фінансове забезпечення закладів освіти здійснюється шляхом кошторисного фінансування. Основними статтями кошторису є: видатки на заробітну плату штатного персоналу, виплата стипендій, видатки на утримання закладу та видатки на комунальні послуги.

РОЗДІЛ 2.

ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

2.1. Механізм фінансування освітніх послуг за рахунок коштів державного бюджету

Бюджетне фінансування сфери освіти є все більш значним зважаючи на розуміння населення того, що освіта є основою розвитку особистості, держави та нації загалом. Освіта виступає базовим чинником соціально-економічного, політичного, наукового та культурного розвитку суспільства. Вона є стратегічним ресурсом щодо забезпечення зростання добробуту людей, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави у світовому просторі.

Пріоритетними завданнями держави є забезпечення доступу для здобуття якісної освіти для усього населення. Проте, рівень фінансування освіти в Україні залишається не повним через нестачу фінансових ресурсів держави, яка є виснаженою військовими діями, наслідками пандемії 2019 року, економічною нестабільністю та іншими чинниками. Зважаючи на те, що Україна вибрала модель розвитку економіки, базовану на знаннях, то інвестиції у галузь освіти є, насамперед, інвестиціями в економіку країни в цілому, а їх обсяг має поступово зростати. Реалії економічної ситуації в Україні вказують на протилежне, сьогодні фінансове забезпечення освітньої галузі здійснюється за «залишковим» принципом.

Проблемність «...ситуації в освіті полягає у відсутності цілісної, науково обґрунтованої програми фінансового забезпечення галузі. У результаті недоотримання фінансових ресурсів, застарілістю нормативно-правового забезпечення та механізмів залучення і використання позабюджетних коштів освітня галузь не отримує необхідного розвитку»

[49, с. 156].

Розглянемо динаміку бюджетного фінансування освітньої галузі та співвідношення видатків державного бюджету на освіту до обсягу ВВП у період 2017-2020 рр. (див. табл. 2.1.).

Таблиця 2.1

Динаміка видатків Державного бюджету України на освіту та її частка у ВВП у 2017-2020 рр.

показники	2017	2018	2019	2020	приріст 2020 р. до 2017 р.	
					абсолютний млрд. грн.	відносний %
Обсяг ВВП, млрд. грн.	2982,9	3558,7	3974,5	4194,1	1211,2	140,60
Видатки державного бюджету, всього (млрд. грн.), в тому числі:	839,5	985,85	1075,1	1288,12	448,62	153,43
Видатки державного бюджету на освіту	41,3	44,3	51,65	52,85	11,55	127,97
частка видатків державного бюджету у ВВП, %	28,1	27,7	27,0	30,71	–	2,61
частка видатків державного бюджету на освіту у ВВП, %	1,38	1,24	1,30	1,26	–	-0,12

Примітка. Складено автором за даними джерела [19]

Динаміка обсягу ВВП у період 2017-2020 рр. показує постійно зростаючі показники з 2982,9 млрд. грн. до 4194,1 млрд. грн., абсолютний показник зростання склав 1211,2 млрд. грн. Проте, необхідно відмітити, що зростання абсолютних значень ВВП останніх років обумовлено інфляційними процесами та незначним зростанням економічного потенціалу країни. Динаміка видатків державного бюджету також демонструє зростання з 839,5 млрд. грн. у 2017 р. до 1288,12 млрд. грн. у 2020 р., ріст склав 448,62 млрд. грн. або 153,43 %. Порівнюючи щорічні темпи зростання обсягу видатків державного бюджету слід відмітити, що у 2020 р. видаткова частина державного бюджету зросла на 213,02 млрд. грн. у порівнянні з попередніми

роками, коли абсолютний приріст не перевищував 150 млрд. грн.

Динаміка видатків державного бюджету на освіту у 2017-2020 рр. характеризується в цілому показниками зростання з 41,3 млрд. грн. до 52,85 млрд. грн. або на 11,55 млрд. грн. Так, якщо за аналізований період 2017-2020 рр. обсяг видатків державного бюджету загалом зріс на 448,62 млрд. грн., або на 153,43 %, то видатки державного бюджету на освіту зросли лише на 11,55 млрд. грн., або 127,97 %.

Динаміка співвідношення показників видатків державного бюджету на освітню галузь з обсягами ВВП в Україні зображає їх поступове зменшення з 1,38 % у 2017 р. до 1,26 % у 2020 р., що обумовлено зростанням абсолютних значень ВВП при скороченні бюджетного фінансування освітньої галузі (див. табл. 2.1.).

У таблиці 2.2 зображено динаміку видатків Державного бюджету України на освітню галузь у 2017-2020 рр. Усю галузь освіти нами поділено на три складові:

- загальну освіту, яка включає такі освітні напрями підготовки як: дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта та програми матеріального забезпечення навчальних закладів;
- підготовку кадрів, до складу якої включено: професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, дослідження та розробки в сфері освіти та інші заклади і заходи в сфері освіти;
- інші заходи та заклади в сфері освіти.

Основу фінансування освітньої галузі, яке здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, складають видатки на підготовку кадрів.

За період 2017-2020 рр. обсяг бюджетного фінансування підготовки кадрів зріс з 36,75 млрд. грн. до 47,26 млрд. грн. на 10,51 млрд. грн. (див. табл. 2.2, рис. 2.1). У зазначений період динаміка обсягу бюджетного фінансування загальної освіти також є стабільним показником зростання по роках. У абсолютних показниках бюджетне фінансування загальної освіти має тенденцію до поступового зростання з 0,97 млрд. грн. у 2017 р. до 1,22

Таблиця 2.2

Динаміка видатків Державного бюджету на освітню галузь у 2017-2020 рр.

показники	2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.		приріст 2020 р. до 2017 р.	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	абсолютний (млрд. грн.)	відносний (%)
Видатки державного бюджету, всього (млрд. грн.), в т. ч.:	839,5	–	985,9	–	1075,12	–	1288,12	–	448,62	153,43
Видатки державного бюджету на освіту, з них:	41,3	100,0	44,3	100,0	51,6	100,0	52,85	100,0	11,55	127,97
<i>Загальна освіта, в тому числі:</i>	0,97	2,35	1,52	3,43	1,87	3,62	1,22	2,31	0,25	125,77
загальна середня освіта	0,28	0,68	0,40	0,90	0,39	0,75	0,37	0,7	0,09	132,14
позашкільна освіта	0,28	0,68	0,32	0,72	0,43	0,83	0,33	0,62	0,05	117,85
програми матер. забезпечення навч. закладів	0,41	0,99	0,8	1,81	1,05	2,03	0,52	0,98	0,11	126,83
<i>Підготовка кадрів, в тому числі:</i>	36,75	88,31	39,20	88,49	45,75	88,66	47,26	89,42	10,51	128,59
ПТО	0,19	0,43	0,28	0,63	0,35	0,68	0,39	0,74	0,20	205,26
вища освіта	34,61	83,8	36,69	82,82	43,0	83,33	44,49	84,18	9,88	128,55
післядипломна освіта	0,88	2,13	1,00	2,26	1,11	2,15	1,07	2,02	0,19	121,59
дослідження і розробки в сфері освіти	1,07	2,6	1,23	2,78	1,29	2,5	1,31	2,48	0,24	122,43
<i>інші заходи та заклади в сфері освіти</i>	3,56,	8,62	3,59	8,10	3,98	7,71	4,35	8,23	0,79	122,19

Примітка. Складено автором за даними джерела [19]

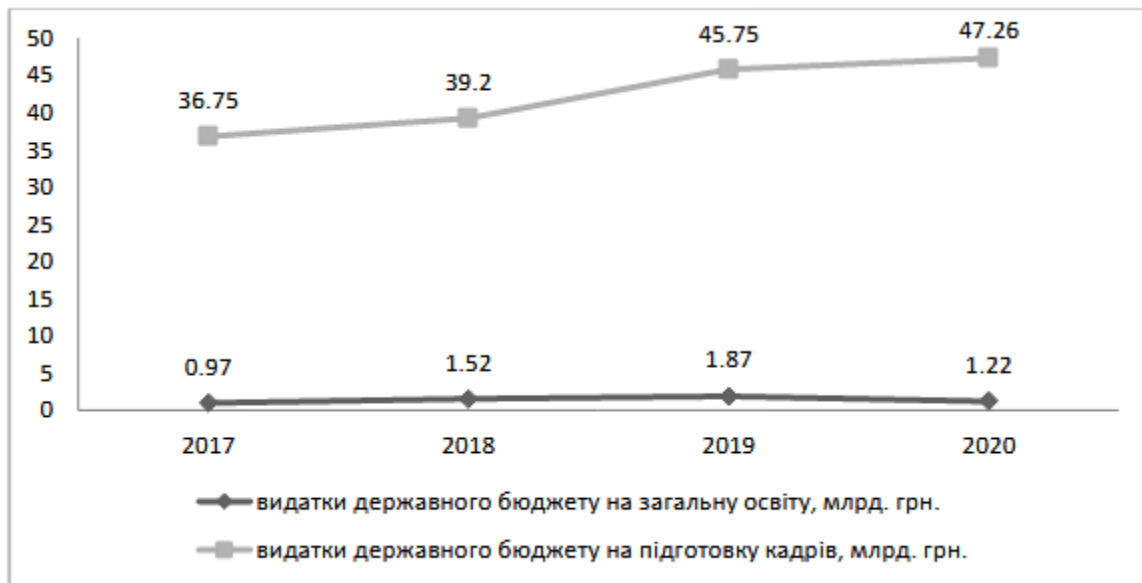

Рис. 2.1. Динаміка витраток Державного бюджету України на загальну освіту та підготовку кадрів у 2017-2020 рр. (млрд. грн.)

Примітка. Складено автором за даними джерела [19]

млрд. грн. у 2020 р., зростання становило 0,25 млрд. грн. Хоча у порівнянні з 2019 роком даний показник скоротився на 0,65 млрд. грн.

Слід відмітити, що у структурі бюджетного фінансування освітньої галузі група витраток державного бюджету на підготовку кадрів має тенденцію до зростання з 88,31 % до 89,42 % з одночасним зростання на 0,02 відсоткових пункти питомої ваги витраток державного бюджету на загальну середню освіту (див. рис. 2.2). Хоча дане співвідношення на користь витраток бюджету на підготовку кадрів є суттєвим (більше 89 %). Ще однією складовою витраток на освіту є витрати на інші заходи та заклади у сфері освіти. Дана група витраток стосується як витраток на загальну середню освіту, так і витраток на підготовку кадрів, тому нами було їх виділено в окрему групу. Частка цих витраток у загальній структурі витраток державного бюджету на освіту знаходиться в межах 7,71 % – 8,62 % і демонструє суттєве зростання у 2020 році проти 2019 року.

На рис. 2.3 представлено структуру витраток державного бюджету на освіту за функціональною класифікацією в розрізі різних освітніх напрямів у 2020 р.

Рис. 2.2. Співвідношення видатків державного бюджету на загальну освіту, підготовку кадрів та інші заходи і заклади в сфері освіти у 2017-2020 рр., %

Примітка. Складено автором за даними джерела [19]

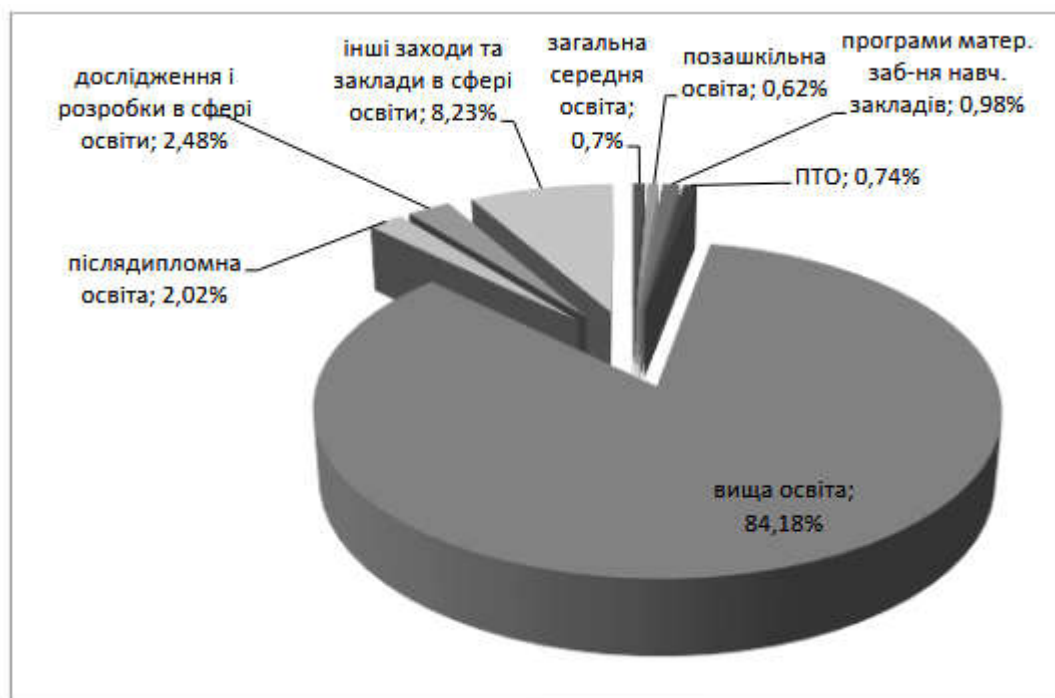

Рис. 2.3. Структура видатків Державного бюджету України на освіту у 2020 р., %

Примітка. Складено автором за даними джерела [19]

Слід відмітити, що у загальній структурі зазначених видатків найбільшим обсягом фінансування характеризується вища освіта, яка складає 84,18 % усіх видатків на освіту, що становить 44,49 млрд. грн.

Друге місце у структурі бюджетного фінансування освіти у 2020 р. займали видатки на інші заходи та заклади у сфері освіти, їх питома вага становила 8,23 %, а абсолютні значення за аналізований період зросли з 3,56 млрд. грн. до 4,35 млрд. грн., або на 0,79 млрд. грн. Дана група видатків обслуговує заклади і заходи загальної освіти та підготовки кадрів.

Професійно-технічна освіта займає 0,74 % або 0,39 млрд. грн. Фінансування ПТО з 2015 року перенесено на фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів, а з державного бюджету фінансуються лише окремі освітні програми на ПТО.

До 3 % у структурі видатків державного бюджету на освіту займають видатки на післядипломну освіту та дослідження і розробки у сфері освіти, їх абсолютні значення у 2020 р. становили 1 млрд. грн. та 1,31 млрд. грн. відповідно. Близько 2,3 % займають видатки державного бюджету на загальну освіту загалом (включаючи загальну середню, позашкільну освіту і програми матеріального забезпечення навчальних закладів). Дошкільна освіта з 2016 р. фінансується виключно за рахунок коштів місцевих бюджетів. Зазначена структура відображає масштаби бюджетного фінансування освіти зважаючи на джерело фінансування – кошти державного бюджету, адже Бюджетним кодексом України передбачено, що фінансування освіти здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, а усі інші освітні напрями можуть фінансуватися як за рахунок коштів державного бюджету, так і за рахунок коштів місцевих бюджетів.

2.2. Аналіз фінансового забезпечення освітніх послуг за рахунок коштів місцевих бюджетів

Освітній потенціал займає ключову позицію у розвитку суспільства, адже він багато в чому вирізняє інтелектуально-професійні особливості розвитку суспільства, рівень його культури, реалізацію потенціалу особистості. Серед усього переліку освітніх послуг значної уваги заслуговують ті, які фінансуються за рахунок власних коштів місцевих бюджетів та делеговані повноваження.

У таблиці 2.3 подано динаміку видатків місцевих бюджетів на освітню галузь та її частка у ВВП країни за період 2018-2020 років. Так, за аналізований період питома вага видатків місцевих бюджетів на освіту у структурі ВВП має незначну тенденцію до зростання з 4,58 % до 4,75 %, або на 0,17 відсоткових пункти.

Таблиця 2.3

Динаміка видатків місцевих бюджетів України на освіту та її частка у ВВП у 2017-2020 рр.

показники	2017	2018	2019	2020	приріст 2020 р. до 2017 р.	
					абсолютний млрд. грн.	відносний %
Обсяг ВВП, млрд. грн.	2982,9	3558,7	3974,5	4194,1	1211,2	140,60
Видатки місцевих бюджетів, всього (млрд. грн.), в тому числі:	496,09	570,58	566,25	478,11	-17,98	96,37
Видатки місцевих бюджетів на освіту	136,62	165,71	187,10	199,42	62,80	145,96
частка видатків місцевих бюджетів у ВВП, %	16,63	16,03	14,25	11,40	–	-5,23
частка видатків місцевих бюджетів на освіту у ВВП, %	4,58	4,65	4,71	4,75	–	0,17

Примітка. Складено автором за даними джерела [20]

Позитивна тенденція підвищення частки видатків місцевих бюджетів на освіту супроводжується зростанням їх абсолютних показників з 136,62 млрд. грн. у 2017 році до 199,42 млрд. грн. у 2020 році, приріст склав 62,8 млрд. грн. або 145,96 %.

Слід відмітити, що при скороченні загального обсягу видатків місцевих бюджетів за період 2017-2020 років на 17,98 млрд. грн., обсяг видатків на освіту зріс на 62,8 млрд. грн., що вказує на пріоритетність освітньої галузі у видатках місцевих бюджетів. У відсотковому співвідношенні при скороченні частки видатків місцевих бюджетів у ВВП країни за період 2017-2020 років на 5,23 %, частка видатків місцевих бюджетів у ВВП країни зросла на 0,17 %.

У таблиці 2.4 представлено динаміку видатків місцевих бюджетів на освітню галузь у 2017-2020 роках за функціональною класифікацією видатків. У структурі видатків місцевих бюджетів на освіту у період 2017-2020 років більше 85 % займають видатки на загальну освіту. Абсолютні показники даної групи видатків зросли з 119,79 млрд. грн. до 170,64 млрд. грн., приріст склав 50,85 млрд. грн. або 142,44 %. Серед видатків на загальну освіту найбільшу частку займає загальна середня освіта – 71,53 % у 2020 році, а найменшу частку – позашкільна освіта – 5,52 %. Динаміка абсолютних показників видатків на загальну середню освіту за аналізований період зріс з 84,06 млрд. грн. до 122,07 млрд. грн., приріст склав 38,01 млрд. грн. або 145,22 %.

Бюджетне фінансування дошкільної освіти складає 18,83 % у структурі видатків на освіти за рахунок коштів місцевих бюджетів. Однак, цей показник має тенденцію до скорочення (з 20,65 % у 2017 році до 18,83 % у 2020 році, або на 1,83 відсоткових пункти). На загальному фоні скорочення відносних показників видатків місцевих бюджетів на дошкільну освіту її абсолютні значення за даний період зросли на 9,35 млрд. грн. (з 28,21 млрд. грн. до 37,56 млрд. грн.).

Таблиця 2.4

Динаміка видатків місцевих бюджетів на освітню галузь у 2017-2020 рр.

показники	2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.		приріст 2020 р. до 2017 р.	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	абсолютний (млрд. грн.)	відносний (%)
Видатки місцевих бюджетів, всього (млрд. грн.), в т. ч.:	496,09	–	570,58	–	566,25	–	478,11	–	-17,98	96,37
Видатки місцевих бюджетів на освіту, з них:	136,62	100,0	165,71	100,0	187,10	100,0	199,42	100,0	62,80	145,96
<i>Загальна освіта, в тому числі:</i>	119,79	87,68	142,01	85,69	160,95	86,02	170,64	85,57	50,85	142,44
дошкільна освіта	28,21	20,65	31,78	19,18	36,04	19,26	37,56	18,83	9,35	133,14
загальна середня освіта	84,06	61,52	101,29	61,12	144,88	61,40	122,07	61,21	38,01	145,22
позашкільна освіта	7,52	5,50	8,94	5,39	10,03	5,36	11,01	5,52	3,49	146,41
<i>Підготовка кадрів, в тому числі:</i>	12,82	9,38	17,95	10,83	19,52	10,43	20,76	10,41	7,94	161,93
ПТО	8,08	5,91	9,72	5,86	10,46	5,59	11,12	5,57	3,04	137,62
вища освіта	4,22	3,09	7,55	4,55	8,32	4,45	8,91	4,47	4,69	211,31
післядипломна освіта	0,52	0,38	0,68	0,41	0,74	0,39	0,73	0,37	0,21	140,38
<i>інші заходи та заклади в сфері освіти</i>	3,98	2,91	5,73	3,45	6,61	3,53	8,02	4,02	4,04	201,51

Примітка. Складено автором за даними джерела [20]

На відміну від складових функціональної класифікації видатків державного бюджету на освіту, видатки місцевих бюджетів не містять таких складових як: програми матеріального забезпечення навчальних закладів та дослідження і розробки у сфері освіти.

Підготовка кадрів у структурі видатків місцевих бюджетів на освіту займає 10,41 % у 2020 році. Динаміка абсолютних значень демонструє зростання з 12,82 млрд. грн. у 2017 році до 20,76 млрд. грн. у 2020 році, приріст склав 7,94 млрд. грн. У складі видатків на підготовку кадрів найбільшу частку займають видатки на професійно-технічну та вищу освіту. Їх питома вага у 2020 році становила 53,56 % та 42,92 % відповідно. Абсолютні показники видатків на вищу освіту за рахунок коштів місцевих бюджетів зросли з 4,22 млрд. грн. до 8,91 млрд. грн., більше як у два рази. Зростаючими показниками характеризуються також видатки на ПТО з 8,08 млрд. грн. у 2017 році до 11,12 млрд. грн. у 2020 році, приріст склав 3,04 млрд. грн.

Більше як у два рази за даний період зросли видатки місцевих бюджетів на інші заходи та заклади у сфері освіти (з 3,98 млрд. грн. у 2017 році до 8,02 млрд. грн. у 2020 році). Їх питома вага у структурі освітніх видатків місцевих бюджетів становить 4 %.

На рис. 2.4 подано динаміку видатків місцевих бюджетів на загальну освіту і підготовку кадрів, а на рис. 2.5 представлено співвідношення видатків місцевих бюджетів на загальну освіту, підготовку кадрів та інші заходи і заклади у сфері освіти за період 2017 – 2020 років. Динаміка видатків місцевих бюджетів на підготовку кадрів і загальну освіту вказує, що за аналізований період видатки на загальну освіту зростали швидшими темпами. Так, якщо середній показник річного зростання показників фінансування загальної освіти зростав на 10 – 20 млрд. грн., то на підготовку кадрів – в межах 2-5 млрд. грн.

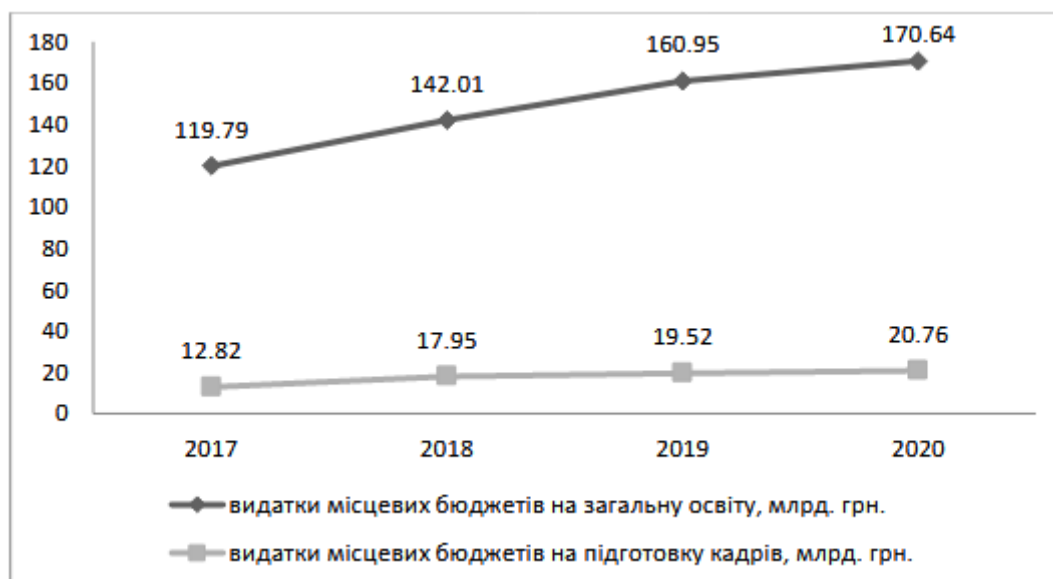

Рис. 2.4. Динаміка видатків місцевих бюджетів України на загальну освіту та підготовку кадрів у 2017-2020 рр. (млрд. грн.)

Примітка. Складено автором за даними джерела [20]

Рис. 2.5. Співвідношення видатків місцевих бюджетів на загальну освіту, підготовку кадрів та інші заходи і заклади в сфері освіти у 2017-2020 рр., %

Примітка. Складено автором за даними джерела [20]

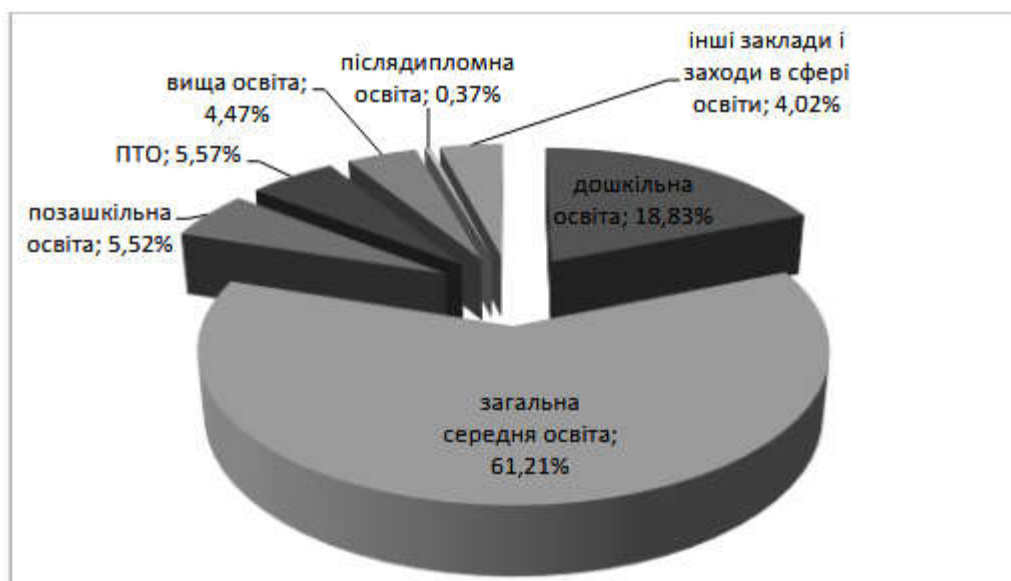

Рис. 2.6. Структура видатків місцевих бюджетів України на освіту у 2020 р., %

Примітка. Складено автором за даними джерела [20]

У структурі видатків місцевих бюджетів на освітню галузь найбільшу частку займає загальна середня освіта – 61,21 %, дошкільна освіта – 18,83 %.

Питома вага загальної середньої та дошкільної освіти складають більше 80 % усіх видатків місцевих бюджетів на освіту.

Частка видатків місцевих бюджетів на позашкільну освіту та ПТО становить по 5,5 % кожна, частка вищої освіти займає лише 4,47 %, а післядипломної освіти – 0,37 %.

Таким чином, фінансове забезпечення мережі освітніх закладів в Україні не відповідає сучасним вимогам. Проблеми стану освітньої галузі полягають у відсутності науково визначеної та обґрунтованої цілісної програми заходів із фінансового забезпечення. У результаті дефіцит фінансових ресурсів, застарілість нормативно-правового забезпечення та механізмів залучення і використання позабюджетних коштів в освіті гальмують необхідний її розвиток.

2.3. Бюджетні та грантові програми як інструмент розвитку ринку освітніх послуг в Україні

Бюджетне фінансування освіти здійснюється шляхом реалізації бюджетних програм за програмно-цільовим методом. У Додатку А нами вибрано перелік бюджетних освітніх програм, які були реалізовані у 2020 р. в межах освітніх напрямів за головними розпорядниками коштів та обсягом фінансування програм. Відмітимо, що у Додатку А вписано не всі бюджетні програми освітнього напрямку, а лише ті з них, обсяг фінансування яких становив більше 10 млн. грн.

Звичайно, найбільше освітніх бюджетних програм було реалізовано у сфері вищої освіти. Зокрема, у 2020 р. Міністерству освіти і науки України, як головному розпоряднику бюджетних коштів, було виділено 15041 млрд. грн. на реалізацію бюджетної програми «Підготовка кадрів вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації та забезпечення діяльності їх баз практики» та 3489,4 млрд. грн. на реалізацію програми «Підготовка кадрів вищими навчальними закладами I-II рівнів акредитації та забезпечення діяльності їх баз практики» [40].

Як зазначено у Звіті про виконання Державного бюджету України у 2020 р. поданому Міністерством фінансів України відповідно до першої бюджетної програми надання освіти здійснювалося у 155 навчальних закладах. Середньорічна чисельність студентів денної та заочної форм навчання за загальним фондом за січень-грудень 2018 р. становила відповідно 378107 осіб та 65712 осіб.

За спеціальним фондом середньорічна чисельність студентів денної та заочної форми навчання за 2018 р. становила відповідно 217176 осіб та 286685 осіб. Середньорічна чисельність студентів вечірньої форми навчання за спеціальним фондом становила 2242 особи.

Середньорічна чисельність аспірантів з відривом від виробництва за загальним та спеціальним фондами становила відповідно 9451 та 701 особу.

Середньорічна чисельність аспірантів без відриву від виробництва за загальним та спеціальним фондами становила відповідно 4872 та 1146 осіб.

Середньорічна чисельність докторантів за загальним та спеціальним фондами становила відповідно 920 та 41 особу.

Що стосується бюджетної програми щодо підготовки кадрів вищими навчальними закладами I-II рівнів акредитації, то надання освіти у 2020 р. здійснювалося у 409 навчальних закладах. Середньорічна чисельність студентів денної та заочної форми навчання за загальним фондом становила відповідно 177418 та 17798 осіб. За спеціальним фондом середньорічна чисельність студентів денної та заочної форми навчання становила відповідно 59239 та 30427 осіб.

У сфері професійно-технічної освіти Міністерство освіти і науки України реалізувало у 2020 р. бюджетну програму «Підготовка робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах, професійно-технічних навчальних закладах соціальної реабілітації та адаптації, інших навчальних закладах, підготовка молодших спеціалістів у вищих професійно-технічних навчальних закладах, центрах професійно-технічної освіти, їх методичне забезпечення» на суму 1284,1 млн. грн., у тому числі за загальним фондом – 1168,1 млн. грн.

Надання освіти здійснювалося в 141 професійно-технічному та іншому навчальному закладі, в 91 училищі соціальної реабілітації та професійно-технічному навчальному закладі при виправних колоніях та установах виконання покарань. В 2018 році функціонувало 28 методичних установ.

Середньорічна чисельність учнів у 2018 році становила за загальним фондом 74749 осіб, за спеціальним фондом – 4688 осіб [40].

Окрім Міністерства освіти і науки України головними розпорядниками бюджетних коштів в межах реалізації освітніх бюджетних програм у 2018 р. були: Міністерство внутрішніх справ, Міністерство культури, Міністерство аграрної політики, Міністерство юстиції, Національна академія педагогічних наук, Міністерство охорони здоров'я, Державна фіскальна служба, Державне

управління справами, Міністерство соціальної політики та інші. Проте, така значна кількість головних розпорядників бюджетних коштів обумовлює розпорошення бюджетних ресурсів та не завжди ефективну реалізацію бюджетних програм. Так, за підсумками виконання державного бюджету у 2020 р. Рахункова палата України провела аудит використання бюджетних коштів при реалізації бюджетних програм і за результатами проведеного аналізу Колегія Рахункової палати рекомендувала Кабінету Міністрів України доручити Міністерству освіти і науки України, Міністерству фінансів вжити додаткові заходи стосовно розроблення в повному обсязі державних соціальних стандартів у сфері освіти, нормативів фінансового і матеріально-технічного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів та їх застосування при обрахунку обсягів видатків на освіту, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, а також обґрунтування вартості навчання у вищих навчальних закладах.

В умовах постійного дефіциту фінансових ресурсів ВНЗ України зосереджують увагу на можливості залучення грантів ЄС на певний інструмент фінансової підтримки інноваційної діяльності на ринку освітніх послуг та на вектор розвитку навчальних закладів, підвищення їх конкурентоздатності на ринку. Серед таких доступних інструментів можна виділити Модуль Жан Моне в межах грантової програми Європейського Союзу «Еразмус +». Цей Модуль охоплює коротку програму викладання (чи курс) в сфері європейських студій в закладах вищої освіти, розрахований на 40 академічних годин за навчальний рік.

Цей модуль може базуватися на одній дисципліні в сфері європейських студій або ж охоплювати мультидисциплінарний підхід. Модуль Жан Моне передбачає запровадження євро інтеграційної тематики у навчальних планах і програмах, які лише вибірково охоплювали питання, що стосуються ЄС; надають факти та інформацію для вивчення про Європейський Союз до широкої різновікової аудиторії: учнів, студентів та інших зацікавлених осіб.

Модуль Жан Моне передбачає одну з таких форм:

- 1) загальні чи вступні курси, які розкриваються питання про ЄС;
- 2) спеціалізовані курси про заходи, програми, події, основні тенденції розвитку ЄС;
- 3) інтенсивні курси, літні школи, які супроводжуються практикуванням набутих знань. Академія праці, соціальних відносин і туризму (АПСВТ) з 2016 р. ефективно впроваджує програмний проект «Фінансовий сектор Європейського союзу як рушій сталого розвитку: європейська інтеграція, реформи, перспективи мережевої економіки» за програмою ЄС «ЕРАЗМУС+» напряму «Модуль Жан Моне» [16], який передбачає підвищення інформаційного забезпечення українського суспільства з питань розвитку фінансового сектору в ЄС та його призначення щодо забезпечення сталого розвитку регіонів.

Тематика Модулю обрана не випадково, адже в Україні зростає необхідність підвищення рівня фінансової грамотності для громадян як можливість у складних соціально-економічних та політичних умовах забезпечити гідний рівень життя для себе та членів своїх домогосподарств. Результати та висновки загальнонаціонального дослідження рівня фінансової грамотності, фінансової інклюзії та фінансового добробуту в Україні у 2019 р. дозволили констатувати, що наші співвітчизники суттєво відстають за рівнем фінансової освіченості від громадян у розвинутих країнах світу (оцінка 11,6 з максимально можливих 21 балу). Недостатній рівень фінансової грамотності є однаково актуальною проблемою усіх українців незалежно від їх віку, статі чи регіону проживання. Також у співвітчизників визначено досить низький рівень використання фінансових послуг та продуктів (40% громадян за останні три роки не використовували жодні фінансові послуги чи продукти). Саме тому в Україні назріла необхідність та зріс суспільний запит на підвищення рівня фінансової грамотності.

Таким чином, нагальним питанням для громадян в Україні є знання і навички для прийняття ефективних і раціональних фінансових рішень, адекватних умовам соціально-економічного розвитку країни. Причому

знання потрібні як для розуміння тенденцій розвитку вітчизняної фінансової системи, так і особливостей функціонування фінансового сектору в ЄС.

Цілями проекту Академії праці, соціальних відносин і туризму (АПСВТ) є:

- просування інноваційних можливостей на фінансовий ринок в ЄС як у розвинутий сектор європейської економіки;

- зростання якості професійної підготовки фахівців в Україні та ЄС через створення і впровадження нових курсів з європейських студій «Фінансовий сектор ЄС як рушій сталого розвитку: європейська інтеграція, реформи, перспективи мережевої економіки» для студентів і широкого кола зацікавлених осіб. Формування у слухачів курсу актуальних знань щодо розвитку фінансового сектору в ЄС, набуття навичок для академічного і професійної зростання, підвищення у слухачів курсів громадянської активності;

- створення «...нового типу споживачів фінансових послуг, які вимагають від фінансових установ, високої якості послуг та соціально відповідальної поведінки;

- сприяння науковим дослідженням і допомога в отриманні першого викладацького досвіду для молодих дослідників у сфері фінансового сектора в ЄС» [44].

Варто зазначити, що даний курс розкриває не лише зміни та ініціативні пропозиції, які проходять під дією реформ з фінансового регулювання і нагляду в ЄС, а й пропозицій, продиктованих самими учасниками ринку, зокрема щодо: стрімкого розвитку краудфандингу шляхом використання електронним краудфандинг – платформ, розвитку ринків соціально-відповідальних інвестиційних проектів, проектного фінансування, виникнення стійких фінансових інструментів, міжнародних стандартів фінансового бізнесу. В даному контексті передбачено проведення практикумів для учасників освітніх заходів проекту із впровадження власних

соціальних підприємств, проведення заходів на краудфандингових платформах щодо фінансового планування життя тощо.

Висновок до розділу 2

На основі проведеного аналізу вітчизняної практики та проблематики фінансового забезпечення надання освітніх послуг в Україні нами зроблені наступні висновки:

1. Фінансування освітньої галузі в Україні не відповідає сучасним вимогам та пріоритетам. Проблеми стану освітньої галузі полягають у тому, що відсутня цілісна, науково обґрунтована програма фінансового забезпечення даної галузі. У результаті дефіциту фінансових ресурсів та механізмів залучення та використання позабюджетних коштів освіта не отримує свого подальшого розвитку.

2. Динаміка видатків державного бюджету на освіту у 2017-2020 рр. характеризується в цілому показниками зростання з 41,3 млрд. грн. до 52,85 млрд. грн. або на 11,55 млрд. грн. Так, якщо за аналізований період 2017-2020 рр. обсяг видатків державного бюджету загалом зріс на 448,62 млрд. грн., або на 153,43 %, то видатки державного бюджету на освіту зросли лише на 11,55 млрд. грн., або 127,97 %.

Основу фінансування освітньої галузі, яке здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, складають видатки на підготовку кадрів. За період 2017-2020 рр. обсяг бюджетного фінансування підготовки кадрів зріс з 36,75 млрд. грн. до 47,26 млрд. грн. на 10,51 млрд. грн.

3. У структурі видатків місцевих бюджетів на освіту у період 2017-2020 років більше 85 % займають видатки на загальну освіту. Абсолютні показники даної групи видатків зросли з 119,79 млрд. грн. до 170,64 млрд. грн., приріст склав 50, 85 млрд. грн. або 142,44 %. Серед видатків на загальну освіту найбільшу частку займає загальна середня освіта – 71,53 % у 2020

році, а найменшу частку – позашкільна освіта – 5,52 %. Динаміка абсолютних показників видатків на загальну середню освіту за аналізований період зріс з 84,06 млрд. грн. до 122,07 млрд. грн., приріст склав 38,01 млрд. грн. або 145,22 %.

Зазначимо, що якщо у структурі видатків державного бюджету значну частку займає фінансування підготовки кадрів, зокрема вищої освіти, то у структурі видатків місцевих бюджетів на освіту пріоритетне місце відводиться загальній освіті, зокрема загальній середній освіті.

4. Бюджетне фінансування освіти здійснюється шляхом реалізації бюджетних програм за програмно-цільовим методом. Звичайно, найбільше освітніх бюджетних програм було реалізовано у сфері вищої освіти. Зокрема, у 2020 р. Міністерству освіти і науки України, як головному розпоряднику бюджетних коштів, було виділено 15041 млрд. грн. на реалізацію бюджетної програми «Підготовка кадрів вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації та забезпечення діяльності їх баз практики» та 3489,4 млрд. грн. на реалізацію програми «Підготовка кадрів вищими навчальними закладами I-II рівнів акредитації та забезпечення діяльності їх баз практики».

5. В останні роки в Україні набуває популярності використання грантів на здобуття освіти. Це інноваційний продукт задля забезпечення підвищення професійної діяльності усіх охочих громадян. Прикладом грантового проекту залучення коштів для здобуття освіти в Україні за окремими курсами є грантова програма ЄС – це Модуль Жан Моне в межах грантової програми Європейського Союзу «Еразмус +». Дана програма передбачає вивчення різноманітних курсів навчальних дисциплін та формування знань щодо функціонування фінансового ринку в ЄС.

РОЗДІЛ 3.

ВЕКТОРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

3.1. Світовий досвід фінансування освітніх послуг та можливість його використання у вітчизняній практиці

Сучасний світ потребує змістовних змін щодо розуміння стану розвитку соціально-економічних процесів. Основним фактором освітнього розвитку при цьому є знання і людський капітал, які з допомогою інформаційно-комунікаційних механізмів і технологій застосовуються для створення інновацій з подальшим їх перетворенням у нові товари чи послуги, тобто розвиток економіки, яка базується на знаннях (knowledge-based economy).

У попередні періоди людської цивілізації багатство асоціювалося, як правило, з матеріально-речовим його наповненням, то сьогодні базовими економічними чинниками успішних та економічно розвинутих країн є динамічний розвиток інноваційних процесів та підприємництва, поширена інфраструктура інформації та знань (Інтернет, інформаційні бази даних і бази знань, інформаційно-комунікаційні технології), сучасні та динамічні освіта і наука. У суспільстві, заснованому на знаннях (knowledge society), основною формою багатства є багатство самої особистості, зростання її інтелектуального потенціалу, який визначає високий рівень економічного розвитку окремих країн світу.

Світова і вітчизняна практика доводить, що освітня алузь не може ефективно розвиватись без суттєвої матеріальної та фінансової підтримки зі сторони держави. Приклад розвинутих держав зображає, що вищий рівень освіти в населення свідчить про зростання рівня їх економічного розвитку. Відтак, усі розвинуті країни світу здійснюють фінансове забезпечення освітньої галузі як пріоритетної з поміж усіх інших. В Україні фінансове забезпечення освіти є на низькому рівні, про що свідчить якість її надання

особливо щодо дошкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти у віддалених регіонах країнах, мало чисельних селах та містечках.

Витрати на фінансування освіти в Україні у 2020 р. становили 5,26 % ВВП. Для забезпечення зростання розвитку людського капіталу цих коштів не достатньо. Одним із шляхів вирішення даної проблеми, на нашу думку, є урахування світового досвіду розвинених країн та активне залучення до фінансового забезпечення освітньої галузі приватного капіталу.

Таблиця 3.1

**Витрати на освіту серед країн – лідерів рейтингу за ІРЛП*
станом на 2018 р.**

* індекс розвитку людського потенціалу

№ п/п	Рейтинг країн за ІРЛП	Державні видатки на освіту		Поточні державні видатки за рівнями освіти, %		
		у % до ВВП	у % до державних видатків	дошкільна освіта	середня освіта	вища освіта
1	Ісландія	8,1	16,6	40	35	19
2	Норвегія	7,7	16,6	28	35	33
3	Австралія	4,7	13,3	34	41	25
4	Канада	5,2	12,5			34
5	Ірландія	4,8	14,0	33	43	24
6	Швеція	7,4	12,9	34	38	28
7	Швейцарія	6,0	13,0	33	37	28
8	Японія	3,6	9,8	38	40	14
9	Нідерланди	5,4	11,2	33	40	27
10	Франція	5,9	10,9	31	48	21
...76	Україна	7,5	20,7	28	41	31

Примітка. Складено автором за даними джерела [23]

У країн – лідерів рейтингу за індексом розвитку людського потенціалу витрати на освіту становлять: «...Ісландія – 8,1 % від ВВП, Норвегія – 7,7 %, Австралія – 4,7 %, Канада – 5,2 %, Ірландія – 4,8 %, Швеція – 7,4 %, Швейцарія – 6,0 %, Японія – 3,6 %, Нідерланди – 5,4 % та Франція – 5,9 %» [16] (див. табл. 3.1).

У країнах, «...які недавно вступили до Європейського Союзу, витрати ще не такі значні, наприклад, у Чехії загальні витрати на освіту становлять лише 4,4 %, у Словенії – 6,0, у Словаччині – 4,3, в Угорщині – 5,5, у Польщі –

5,4, у Литві – 5,2, Естонії та Латвії – по 5,3, на Кіпрі – 6,3, на Мальті – 4,5 %. Структура освітніх витрат у розвинутих країнах світу характеризується вагомою часткою приватних інвестиційних ресурсів. Так, у США та Японії вони складають 2,26 і 1,15 % обсягу ВВП відповідно та мають значно більшу частку у структурі державних витрат, ніж в інших країнах. Водночас, у Чехії витрати бізнесових структур на освіту складають лише 0,38 % ВВП, а у Словаччині – 0,12 %. У результаті видатки на потреби освіти складають на рівні 6 % ВВП – проти необхідних 12 % у ФРН та 15 % у США» [16, с. 305].

Державні видатки за відповідними рівнями освіти є непропорційними у різних країнах світу. Зокрема, Ісландія найбільшу частку державних видатків на освітню галузь спрямовує на функціонування дошкільної освіти (40 % усіх видатків держави на освіту), водночас, на середню освіту виділено 35 %, а на вищу – лише 19 %.

Найбільшою часткою державних витрат на загальну середню освіту характеризуються такі країни як: «Азербайджан (56 %), Молдова (55 %), Вірменія (53 %), Білорусь і Франція (48 %), Ірландія (43 %), Австралія, Канада і Україна (41 %)» [16]. Необхідно відмітити, що саме країни постсоціалістичного простору спрямовують значні бюджетні асигнування на загальну середню освіту.

Значним бюджетним фінансуванням вищої освіти характеризуються такі країни як: «Канада (34 %), Норвегія (33 %), Україна (31 %), Вірменія (30 %), Швеція і Швейцарія (28 %)» [17].

У таблиці 3.2 представлено частку державного і приватного секторів у фінансуванні освіти, а також річні видатки на освіту за її рівнями у доларах на одного учня чи студента по окремих країнах світу.

Аналізуючи дані, представлені у таблиці 3.2 необхідно зазначити, що частка видатків на освіту у ВВП окремих країн світу знаходиться в межах від 8,2 % до 5,18 %. До країн, частка освіти яких у ВВП країни має найбільше значення відносять: Корею (8,2 %), США (7,34 %), Данію (7,1 %), Ісландію

(6,7 %). Найнижчим показником у цій групі є: Угорщина (5,18 %), Німеччина (5,26 %), Великобританія (5,48 %), Австрія (5,78 %).

Таблиця 3.2

Видатки на освіту в окремих країнах світу

країни	Видатки на освіту			Річні видатки на 1 учня/студента, дол.		
	Всього, % до ВВП	державні, % до ВВП	приватні, % до ВВП	початкова освіта	середня освіта	вища освіта
Австралія	5,97	4,53	1,44	5052	7236	12688
Австрія	5,78	5,56	0,22	6571	8562	11274
Бельгія	6,36	5,97	0,39	5321	7912	11589
Канада	6,14	4,88	1,31			
Данія	7,10	6,82	0,28	7572	8113	14280
Фінляндія	5,84	5,74	0,10	4708	6537	10981
Франція	5,98	5,61	0,38	4777	8107	8837
Німеччина	5,26	4,28	0,98	4237	6620	10504
Угорщина	5,18	4,61	0,57	2592	2633	7122
Ісландія	6,70	6,15	0,56	6373	7265	7674
Корея	8,20	4,79	3,41	3714	5159	6618
Польща	6,37	6,12	0,25	7404	9040	13189
Великобританія	5,48	4,66	0,82	4415	5933	10753
США	7,34	5,08	2,26	7560	8779	22234
<i>В середньому</i>	<i>5,62</i>	<i>4,96</i>	<i>0,65</i>	<i>4850</i>	<i>6510</i>	<i>10052</i>

Примітка. Складено автором за даними джерела [23]

Найбільшу частку в структурі джерел фінансового забезпечення освіти окремих країн світу складають бюджетні кошти. Зокрема, до країн світу, у яких бюджетне фінансування освітньої галузі становить більше 90 % належать: «...Фінляндія (98,2 %), Австрія (96,2 %), Данія і Польща (96 %), Бельгія і Франція (93,8 %), Ісландія (91,8 %). У зазначених країнах світу приватне фінансування освіти не є значним і складає до 10 % усіх видатків на дану галузь» [21].

Найменша частка бюджетних коштів, спрямованих в освітню галузь характерна для таких країн як: Корея (58,4 %), США (69 %), Австралія (68,5 %), Канада (79,4 %). Натомість у даних країнах значного поширення набуло приватне навчання.

Найменшим показником бюджетного фінансування практично у всіх країнах світу є початкова освіта, адже охоплює не велику кількість дошкільних навчальних закладів та має коротку тривалість підготовки дошкільнят. Найвищим річним показником фінансового забезпечення початкової освіти в розрахунку на одного вихованця «...становить 7572 дол. у Данії, 7560 дол. у США та 7404 дол. у Польщі. Найнижчий показник фінансування дошкільної освіти характерний для таких країн як: Угорщина (2592 дол.), Корея (3714 дол.) і Великобританія (4415 дол.)» [55].

Бюджетне забезпечення одного учня у загальній середній школі у країнах світу «...коливаються в межах від 2633 дол. в Угорщині, 5159 дол. у Кореї до 9040 дол. у Польщі та 8779 дол. у США. Найвищий обсяг фінансування освітньої галузі характерний для вищої освіти. Так, найвищим показником фінансового забезпечення 1 студента ВНЗ за рік характерне для США (22234 дол.), даний показник «перевищує мінімальний показник на рівні 6618 дол. (Корея) більше як у три рази» [17].

Таким чином, в останні роки освітня сфера характеризується зростанням державних видатків та водночас суспільно рентабельною. Статистичні дані показують, що вартість освітніх послуг у ВНЗ, успішне завершення яких дає гарантію працевлаштування за спеціальністю, підвищується у декілька разів швидшими темпами, ніж середній показник інфляції по країні.

Загальна тенденція сучасного рівня розвитку системи освіти пов'язана з ускладненням механізму фінансування, конвергенція, зближення, набуття спільних рис між державним та приватним секторами, все більше зростає різноманітність джерел фінансування освітніх послуг.

Особливістю сучасного періоду розвитку вітчизняної освітньої галузі є приріст позабюджетних фінансових ресурсів в системі багатоканального фінансового забезпечення навчальних закладів. З метою залучення додаткових джерел фінансування освітні заклади можуть використовувати

такі 2 інструменти як: власний інтелектуальний капітал і власну матеріальну базу.

У розвинутих країнах успішно пройшли апробацію різноманітні варіанти поєднання державного фінансового забезпечення освіти з іншими формами, а зокрема : можливість навчання за контрактом; додаткові залучення коштів інвесторів; фінансування наукових чи інноваційних програм і проектів; залучення довгострокових кредитів; надання грантів під наукові винаходи і розробки; забезпечення надання коштів міжнародними фінансовими інститутами; використання коштів замовників (приватних підприємств); отримання власних надходжень ВНЗ та ПТНЗ від здійснення дослідницької діяльності; добровільні внески.

Досвід розвинутих країн світу вказує на те, що принцип надання кредитів населення для здобуття вищої та професійно-технічної освіти успішно реалізується. Прикладом таких країн є Франція, Великобританія та Швеція. Прикладом, який впроваджується сьогодні в Україні, є участь держави у фінансуванні приватних ВНЗ за умови високого рівня надання освітніх послуг та високої якості викладацької майстерності, визначеної за відповідними показниками якості професорсько-викладацького колективу ВНЗ. Високий рівень надання освітніх послуг визначається за показниками працевлаштування випускників за спеціальністю. Даний приклад Україна довго вивчала та почерпнула досвід у таких розвинутих країн як: Франція, Англія, Швеція і США.

Поширеним явищем фінансування освітніх послуг у ВНЗ є кредитування. Кредитні ресурси на отримання вищої освіти є основною формою фінансування у Китаї, Японії, Франції, Англії, Росії. Велика кількість країн запровадили систему освітніх кредитів з метою скорочення бюджетних витрат на вищу освіту та поступового переходу до фінансування ВНЗ за рахунок платного надання освітніх послуг.

Яскравим прикладом країн, у котрих поширеним є надання освітніх послуг за рахунок кредитних ресурсів, є Австралія, Великобританія,

Нідерланди, Нова Зеландія, США. Кредити студентам, як плата за навчання, надаються державою, ВНЗ, суб'єктами підприємницької діяльності. У двох останніх випадках держава, як правило, виступає гарантом повернення кредитів.

Таким чином, світовий досвід фінансового забезпечення освітньої сфери вказує на різноманітність її джерел. В умовах трансформації економіки країни та обмеженому рівні доходів домогосподарств кредити на освітні послуги доречно надавати у таких формах:

- опосередковано через юридичних осіб (приватні та державні заклади);
- впровадження студентських програм та передусім тих, які передбачають організаційне поєднання навчання з роботою;
- надання дотацій та кредитів на отримання освіти державою.

На нашу думку, подальший розвиток і впровадження освітніх інвестицій повинен ґрунтуватися не лише на простому нарощенні видатків на освіту, а на зростанні якості і ефективності їх надання з метою забезпечення належної освіти та можливості рівного доступу усіх громадян до отримання освітніх послуг впродовж життя. Відтак, усі майбутні реформи повинні стосуватися формування державного механізму щодо розподілу фінансових ресурсів та управління сферою освіти, забезпечення зростання повноважень органів місцевого самоврядування та формування належної доходної частини місцевих бюджетів для фінансування освітніх послуг.

3.2. Напрями удосконалення фінансування освітніх послуг в Україні та перспективи залучення альтернативних джерел

Світове співтовариство на протязі останніх десятиліть суттєво змінює своє відношення до усіх видів освітніх послуг. Освітні послуги, головним чином у сфері вищої та професійно-технічної освіти розглядаються як основний фактор соціального та економічного зростання країни. Сучасна економічна система будь-якої країни вимагає використання близько 8 % ВВП на фінансування системи освіти. Проте, за рахунок лише бюджетних коштів повноцінне фінансування освітніх послуг не може бути ефективним і повноцінним, адже не в змозі забезпечити достатній обсяг фінансових ресурсів. Виникає нагальна необхідність залучення коштів за рахунок додаткових джерел фінансування.

Ситуація в освітній сфері сьогодні характеризується наступними проблемами:

– суттєва невідповідність якості надання освітніх послуг з сучасними вимогами. Україна не представлена в жодному з міжнародних рейтингів кращих університетів світу. Близько 20% роботодавців вказують на невідповідність кваліфікації працівників займаній посаді. Україна знаходиться на сотому місці серед країн щодо використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних механізмів і технологій;

– недостатня доступність освіти. В 2018 році лише 67 % дітей мали змогу відвідувати дошкільні заклади. Практично в 50 % дошкільних навчальних закладах чисельність вихованців «...перевищує кількість місць. 15,5 % учнів у сільській місцевості проживають на відстані понад 3 км від школи. Транспорт з них забезпечені 91,5 % (за програмою «Шкільний автобус» – 67,4 %). Доступ до якісної освіти особам з особливими потребами залишається обмеженим. Надмірна кількість пільгових категорій громадян при вступі до ВНЗ обмежує доступ до вищої освіти абітурієнтам з високим рівнем знань» [54];

– неефективність механізму державного фінансування надання освітніх послуг. Незважаючи на зростання абсолютних показників видатків державного і місцевих бюджетів на освіту, їх питома вага у структурі ВВП скоротилася (з 4,2 % ВВП у 2000 р. до 1,24 % ВВП у 2019 р.), ефективність використання призначених коштів залишається досить низьким. Рівень забезпечення ЗОШ сучасними засобами навчання (кабінети біології, фізики, хімії) складає на рівні 29,3 % від потреби.

Типова ситуація у ПТУ та у ВНЗ. Основні статті бюджетних видатків за кошторисом установи спрямовані не на зростання якості освітніх послуг, а на виплати заробітної плати та сплату комунальних платежів (понад 80% усього обсягу фінансування);

– зростання диспропорцій між підготовкою спеціалістів відповідного напрямку і попитом на ринку праці. ВНЗ при формуванні планів набору студентів виходять з позиції збереження контингенту студентів та викладачів. У 2019 р. 46 тис. випускників ВНЗ і 27 тис. випускників ПТУ перебували на обліку в центрах зайнятості;

– відсутній єдиний освітній простір. На сьогодні ВНЗ перебувають в підпорядкуванні 27-ми центральних органів виконавчої влади, що не відповідає світовій практиці [6, с. 54].

На нашу думку, основними причинами вище вказаних проблем є:

– відсутність єдиної правової системи управління якістю освіти та проведення її моніторингу;

– недостатньо обґрунтовані державні норми визначення вартості надання освітніх послуг у ВНЗ та ПТУ;

– не відповідають реаліям сьогодення визначені норми бюджетного фінансування дошкільних, загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів та заходів;

– обмеження автономії та відсутність реальних механізмів стимулювання ефективного використання бюджетних та залучених коштів у

різних навчальних закладах (зокрема, при умові скорочення чисельності учнів);

- значна поширеність великої кількості малокомплектних шкіл у сільській місцевості, що стало результатом демографічної кризи населення в країні;

- слабка дослідження потреб ринку праці, не врахування сучасних потреб роботодавців при наданні освітніх послуг в системі професійно-технічної та вищої освіти.

З метою підвищення якості та конкурентоспроможності освітніх послуг необхідно:

- створити нові державні стандарти початкової, базової та повної середньої освіти; запровадити стандарти, які базуються на компетенціях у професійно-технічній освіті;

- стимулювати формування незалежних всеукраїнських рейтингів навчальних закладів незалежно від рівня надання освітніх послуг;

- забезпечити проведення навчального процесу відповідними інформаційно-комунікаційними технологіями у навчальних закладах;

- узгодити кваліфікаційні характеристики, стандартів та навчальних програм з освітньо-кваліфікаційними вимогами роботодавців (потенційних стейкхолдерів);

- мотивувати роботодавців до активної участі у підготовці навчальних програм та планів, узгодити з ними освітні і професійні стандарти;

- вирішити проблеми щодо запровадження програм стажування на виробництві;

- розподілити у ВНЗ навчальних програм академічного та практичного профілю, сприяти розвитку професійно-орієнтованої вищої освіти.

На нашу думку, забезпечення доступності освіти до усіх бажаючих отримати освітні послуги передбачає проведення заходів із: державне сприяння у підтримці розвитку мережі дошкільних та позашкільних навчальних закладів; розробка та впровадження нових підходів щодо

вирішення питань інтеграції в суспільне життя дітей з відхиленнями психофізичного розвитку; впровадження профільного навчання у ЗОШ; впровадження Національної рамки кваліфікацій; сприяння розвитку системи освіти на протязі життя.

Підвищення ефективності фінансового забезпечення освітніх послуг передбачає:

- перехід до єдиного стандарту визначення вартості навчання одного учня/студента;
- перехід при фінансуванні навчальних закладів з принципу їх утримання до принципу формування кошторисів навчальних закладів, виходячи із чисельності учнів та базового стандарту вартості навчання одного учня/студента;
- розширення альтернатив навчальних закладів залучати додаткові джерела фінансування за рахунок легалізації інституту «ендаументу», тобто формування благодійних цільових некомерційних фондів;
- широке використання коштів за рахунок грантової підтримки дослідницьких проектів та освітянських інновацій;
- розширення списку платних послуг, які надаються навчальними закладами;
- зростання потенційних прав шкіл, ПТУ самостійно розпоряджатися матеріальними, фінансовими та кадровими ресурсами;
- змінити підходи до формування державного замовлення при підготовці фахівців на основі визначення потреб у спеціалістах для регіону.

Якісне функціонування освіти потрібно забезпечити разом із зростанням джерел її фінансового забезпечення, а саме за рахунок:

- коштів державного і місцевих бюджетів;
- коштів юридичних та фізичних осіб, громадських організацій і фондів, в тому числі благодійних внесків і пожертвувань;
- коштів від надання навчальними закладами додаткових освітніх та інших послуг;

- грантові ресурси;
- кредити на розвиток навчальних закладів усіх рівнів та здобуття освіти;
- кошти, отримані від здійснення навчальними закладами певної економічної діяльності, не забороненої законодавством.

Таким чином, фінансування освіти за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів буде тільки тоді ефективним, коли кошти, призначені державою на фінансування освіти, будуть виділятися в достатніх обсягах і на стабільній, об'єктивній та пропорційній основі. І навіть у цьому випадку система централізованого фінансування має доповнюватися громадським контролем за використанням ресурсів та якістю надання освітніх послуг на місцевому рівні.

Висновок до розділу 3

Таким чином, на основі проведеного дослідження світового досвіду фінансування сфери освіти, а також визначення і обґрунтування напрямів удосконалення фінансового забезпечення освітніх закладів нами зроблено наступні висновки і висунуто пропозиції.

1. В Україні існує проблема фінансування освіти. У держави постійно не вистачає коштів не тільки на розвиток системи освіти, її інфраструктури, але й на забезпечення функціонування закладів освіти. Недостатніми є обсяги фінансування освітньої галузі, недосконалими є принципи розподілу і використання виділених коштів, сформованість механізму інвестувань в освіту тощо. У державних документах урядового рівня, неодноразово наголошувалося на необхідності розробки нових механізмів фінансування освіти, запровадження багатоваріантних схем інвестувань в освітню галузь, проте проблема залишається невирішеною.

2. Критичної межі досягли проблеми фінансування закладів освіти в умовах фінансово-економічної кризи. Обмеження щодо використання

фінансових ресурсів Державної казначейської служби України не завжди своєчасно дозволяють використовувати закладам освіти навіть власні кошти.

3. Особливий характер освіти як суспільного блага змішаного типу зумовлює і відповідну складність цієї системи. З одного боку, особливе, надзвичайно вагоме значення освіти для суспільства є основою того, що її фінансування забезпечує держава. З іншого боку – забезпечення освіти фінансовими ресурсами може відбуватися не тільки за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів.

4. На нашу думку, якісне і змістовне функціонування освіти та надання освітніх послуг потрібно забезпечити відповідними джерелами фінансування, а саме за рахунок:

- коштів державного і місцевих бюджетів;
- коштів юридичних та фізичних осіб, громадських організацій і фондів, в тому числі благодійних внесків і пожертвувань;
- коштів від надання навчальними закладами додаткових освітніх та інших послуг;
- грантові ресурси;
- кредити на розвиток навчальних закладів усіх рівнів та здобуття освіти;
- кошти, отримані від здійснення навчальними закладами певної економічної діяльності, не забороненої законодавством.

ВИСНОВКИ

Пріоритетним завданням держави є забезпечення доступності здобуття якісної освіти для всіх громадян. Проте стан фінансування освіти в Україні залишається критичним. Кризи в економіці, дефіцит державного бюджету зумовлюють функціонування освіти за принципом обмеженості бюджетного фінансування.

З метою більш детального аналізу бюджетного фінансування освіти її поділено на три складові:

- *загальну освіту*, яка включає такі освітні напрями підготовки як: дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта та програми матеріального забезпечення навчальних закладів;
- *підготовку кадрів*, до складу якої включено: професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, дослідження та розробки в сфері освіти та інші заклади і заходи в сфері освіти;
- *інші заходи та заклади в сфері освіти*.

Динаміка видатків державного бюджету на освіту у 2017-2020 рр. характеризується показниками зростання з 41,3 млрд. грн. до 52,85 млрд. грн. або на 11,55 млрд. грн. Основу фінансування освітньої галузі, яке здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, складають видатки на підготовку кадрів. За період 2017-2020 рр. обсяг бюджетного фінансування підготовки кадрів зріс з 36,76 млрд. грн. до 47,26 млрд. грн. на 10,51 млрд. грн.

У абсолютних показниках бюджетне фінансування загальної освіти має зростаючий характер, його значення за аналізований період зросло з 0,97 млрд. грн. у 2017 р. до 1,22 млрд. грн. у 2020 р., зростання склало 0,25 млрд. грн. У структурі бюджетного фінансування освітньої галузі група підготовки кадрів займає в межах 96,4 % – 98,1 %, а група загальної освіти лише від 1,9 % до 3,6 % відповідно по роках.

За підсумками виконання державного бюджету у 2020 р. у структурі видатків на освіту більше 84,18 % займає вища освіта, що становить 44,49 млрд.

грн. Друге місце у структурі бюджетного фінансування освіти займають видатки на інші заходи і заклади в сфері освіти – 8,23 % або 4,35 млрд. грн. До 3 % у даній структурі займають видатки державного бюджету на післядипломну освіту та дослідження і розробки у сфері освіти, їх абсолютні значення у 2019 р. становили 1 млрд. грн. та 1,23 млрд. грн. відповідно. Більше 3 % займають видатки державного бюджету на загальну освіту загалом (включаючи загальну середню, позашкільну освіту та програми матеріального забезпечення навчальних установ), які становлять 1,22 млрд. грн. Найменше значення у структурі бюджетного фінансування освіти за рахунок коштів державного бюджету займають видатки на ПТО. Зазначена структура відображає масштаби бюджетного фінансування освіти зважаючи на джерело фінансування – кошти державного бюджету, адже Бюджетним кодексом України передбачено, що фінансування освіти здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, а усі інші освітні напрями можуть фінансуватися як за рахунок коштів державного бюджету, так і за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Динаміка видатків місцевих бюджетів на освітню галузь також демонструє зростання показників на 50,85 млрд. грн. Серед видатків місцевих бюджетів на освіту найбільшу частку займає загальна освіта – 85,57 %, а частка видатків на підготовку кадрів становить лише 10,41 %. У складі видатків на загальну освіту лівову частку займають видатки на загальну середню освіту – 71,63 %. Найменша частка видатків місцевих бюджетів припадає на післядипломну освіту – 0,37 %.

Дослідивши стан фінансового забезпечення освітніх послуг та джерел формування їх фінансових ресурсів до пріоритетних напрямів удосконалення системи фінансування освіти в контексті забезпечення конкурентоспроможності навчальних закладів необхідно віднести:

- 1) забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів на видатки освітніх послуг з державного та місцевих бюджетів у розмірах, достатніх для розвитку навчальних закладів, враховуючи стан матеріально-технічної та

лабораторної бази, можливості відтворення потенціалу науково-педагогічних кадрів та розвитку науки;

2) посилення контролю та здійснення систематичного аналізу цільового використання коштів на освіту, забезпечення дієвих механізмів громадського контролю за їх витрачанням;

3) удосконалення методів визначення обсягів фінансування освіти та розробка нормативів фінансування із врахуванням мінімальних соціальних стандартів, які дозволять встановити нижню межу обов'язкового фінансового забезпечення розвитку освіти;

4) удосконалення механізму фінансування освіти в Україні із врахуванням міжнародного досвіду, перехід на багатоканальне фінансування, прийняття рішучих заходів щодо збільшення та диверсифікації джерел фінансування освіти та оптимізації їхньої структури;

5) створення умов для використання інтелектуальної праці, підвищення її престижності та попиту на неї, приведення обсягів підготовки фахівців до потреб сучасного ринку праці;

6) удосконалення науково-методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу, створення умов для проведення фундаментальних та прикладних досліджень у ВНЗ, які виступатимуть додатковим джерелом фінансування вищої освіти та сприятимуть підвищенню рівня конкурентоспроможності національних ВНЗ;

7) розвиток системи освітнього кредитування, що сприятиме: підвищенню зацікавленості громадян у використанні кредитних ресурсів для оплати освітніх послуг; забезпеченню доступності освітнього кредиту для широких верств населення; стимулюванню платоспроможного попиту на ринку освітніх послуг; збільшенню обсягу фінансових ресурсів у закладах вищої освіти; залученню фінансових ресурсів у сферу довгострокового освітнього кредитування;

8) створення нової моделі економічної діяльності ВНЗ, яка базується на солідарній участі держави, бізнесових кіл і громадян;

9) удосконалення нормативного методу фінансування (нормативи бюджетного фінансування в розрахунку на одного студента чи учня) на основі реалізації підходу «гроші прямують за студентом/учнем»;

10) усунення суб'єктивного підходу у визначенні пріоритетів при наданні бюджетного фінансування навчальним закладам.

Бюджетні кошти необхідно спрямовувати насамперед на підготовку фахівців для пріоритетних напрямів розвитку галузей економіки та соціальної сфери, тому спочатку визначаються перспективні потреби в цих фахівцях. Підготовка фахівців для приватного сектору економіки за тими спеціальностями, які користуються попитом на даний період часу, має оплачуватися із приватних джерел (юридичних чи фізичних осіб) за контрактами, а за кошти підприємств - на основі тристоронньої угоди «студент - ВНЗ - підприємство (замовник)».

Фінансування підготовки кадрів для сфери інтенсивної технологічної модернізації приватного сектору економіки, що належить також і до пріоритетів державного сектору національного господарства, доцільно здійснювати як за рахунок коштів приватних підприємств, так і бюджету, у вигляді освітніх кредитів (50% - з бюджету та 50% - з приватного сектору). Для цього держава може компенсувати підприємствам частку відсотків за кредитами або виключати з бази оподаткування прибутку ту його частину, яка була спрямована на оплату навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабічев А. В. Функції державних органів управління освітою. Зарубіжний досвід із питань управління змінами в системі вищої освіти. *Теорія та практика державного управління*. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. Вип. 2 (57). С. 192–200.
2. Беккер Е.Г. Бренд и экономическая устойчивость вуза: монография / Е.Г. Беккер, Т.Н. Бурделова, А.Ю. Юданов. Москва: КНОРУС, 2012. 208 с.
3. Білінець М.Ю. Фінансування вищої освіти в Україні: сучасні тенденції, проблеми та перспективи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 787-790.
4. Боголіб Т. Фінансове забезпечення освітньої галузі України: існуючі проблеми та перспективи їх вирішення. *Економіст*. 2015. № 8. С. 1–6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_8_2. (дата звернення: 10.11.2021)
5. Бойко Т. Ю. Фінансування закладів освіти на міському рівні в умовах децентралізації влади в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 27. С. 147-151.
6. Букало Н. А. Особливості відображення в бюджетному обліку послуг вищої освіти. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2017. Випуск 4 (2). С. 54-59.
7. Бюджет освіти і науки 2019 URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/biudzhet-osvity-ta-nauku-2020> (дата звернення 13.11.2021 р.)
8. Бюджет освіти і науки 2021: цифри та напрями фінансування. URL: <https://osvita.ua/news/78285/>(дата звернення: 10.11.2021)
9. Бюджетна система: Підручн.: за ред. д. е. н., проф. В. Г. Дем'янишина, д. е. н., проф. О. П. Кириленко та д. е. н., проф. З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 626 с.
10. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної ради України*. 2010. № 50-51. 572 с.

11. Вища освіта в Україні у 2020 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ: 2021. 298 с.
12. Глобальные тенденции и финансирование высшего образования: URL:http://osm.perm.ru/stat/stat_4.htm (дата звернення: 10.11.2021)
13. Горин В.П. Проблеми впровадження в Україні інноваційних методів фінансування вищої освіти. *Економіка, фінанси, право*. 2016. №12/1. С. 16-19
14. Горин В.П. Концептуальні засади фінансового забезпечення соціальних гарантій. *Світ фінансів*. 2009. № 3. С. 97-106.
15. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці України. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*: Серія Економіка і менеджмент. Збірник наукових праць. 2017. Випуск 24 Частина 2. С. 58-63.
16. Гуляєва Л. Грантові програми ЄС як інструмент розвитку ринку освітніх послуг. Ринок освітніх послуг: виклики сучасності: Збірник матеріалів науково-практичної конференції з міжнародною участю (м.Київ, 11 червня 2019 р.) [Укл: Т.Семигіна, О.Корчинська, О.Жук]. Київ: АПСВТ, 2019. 98с.
17. Дмитришин М. В. Моделі джерел фінансування вищих навчальних закладів різних країн світу. *Науково-інформаційний вісник «Економіка»*. 2014. № 9. С. 305-311.
18. Захарін С. В. Фінансово-економічні моделі інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти. *Економічний вісник університету*. 2013. № 20/1. С. 38—48.
19. Звіти про виконання Державного бюджету України у 2017-2020 рр., представлені Державною казначейською службою України. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2021)
20. Звіти про виконання місцевих бюджетів України у 2017-2020 рр., представлені Державною казначейською службою України. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2021)
21. Зелена З. В. Зарубіжний досвід фінансування освіти і науки в Україні. URL: <http://libfor.com/index.php> (дата звернення: 18.10.2021)

22. Зиннуров У. Г. Методологические основы и методы маркетинговой деятельности в вузе : автореф. дисс. на соискание учен.степени д-ра эконом. наук / У. Г. Зиннуров. СПб.: 2006. 28 с.
23. Індекс людського розвитку: Україна посіла 88 позицію серед 189 країн. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2018/human-development-indices--where-does> (дата звернення: 10.11.2021)
24. Казначейська система: Підручн.: за наук. ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого, д. е. н., проф. О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 364 с.
25. Карзун І. Фінансове забезпечення інтеграційних процесів розвитку вищої освіти. *Вісник ТНЕУ*. 2015. № 2. С. 113-119.
26. Карпишин Н. І. Сутність, джерела та форми фінансового забезпечення охорони здоров'я. *Світ фінансів*. 2007. № 2(11). С. 63–72.
27. Кладченко М. Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів: досвід Швейцарії і Великобританії. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 4. С. 116-129.
28. Конституція України: Закон України № 254 к / 96 - ВР від 28.06.1996 р. / Законодавство України. URL: <http://www.rada.gov.ua>. (дата звернення: 17.10.2021)
29. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797> (дата звернення: 10.11.2021)
30. Красільник О. Проблеми та перспективи фінансування вищих навчальних закладів України. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. 2015. № 2. С. 110-117.
31. Кучеренко Д. Г., Мартинюк О. В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: монографія. Київ: ПІК ДЗСУ, 2018. 312 с.

32. Любохинець Л.С. Інституційні аспекти становлення соціальної держави за умов ефективної соціальної політики. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 1. С. 87-93.
33. Малишко В.В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 64-67.
34. Мартинюк В. Прагматика розробки і реалізації стратегії фінансової політики інноваційного розвитку вищої освіти України. *Світ фінансів*. 2017. Випуск 2 (51). С. 72-83.
35. Міжнародна стандартна класифікація освіти/Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, 1997
36. Москаль О. І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області): автореф. дис. ...канд. екон. наук Київ, 2001. 16 с.
37. Національні рахунки освіти України у 2020 р.: Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ: 2021. 105 с.
38. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід: Монографія. Київ: 2001. 208 с.
39. Олексин А. Г. Фінансування розвитку вищих навчальних закладів. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 2. (33). URL: <http://kbuara.kharkov.ua> (дата звернення: 13.11.2021)
40. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2002. 240 с.
41. Орлова І. Реформа освіти в Україні. Проект «Популярна економіка: моніторинг реформ». 2013. № 2. 16 с.
42. Освіта в Україні 2017. Аналітичний огляд. / за ред. Є. Стадного. 2018. 84 с.
43. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2017/18 навчального року. Статистичний бюлетень. Державна служба статистики України. Київ: 2018. 208 с.

44. Про вищу освіту. Закон України № 1556-18. від 2014 р. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.10.2021)

45. Про освіту. Закон України № 2145-19 від 15.09.2017 р. *Відомості ВРУ*. 2017. № 38-39. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.10.2021)

46. Про професійно-технічну освіту. Закон України № 103/98-ВР зі змінами, внесеними № 474-IX від 16.01.2020. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.10.2021)

47. Публічні фінанси. Навч. посіб. / за ред. О. П. Кириленко Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 252 с.

48. Ринок освітніх послуг: виклики сучасності. Збірник матеріалів науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 11 червня 2019 р.).

49. Світящук І., Солодько А., Стадний Є. Державне фінансування підготовки кадрів у вищій освіті: досвід та виклики. Київ: Центр відродження суспільства, 2014. 72 с.

50. Сидор І. П. Вища освіта в Україні та джерела її фінансового забезпечення: практика та проблематика. Вісник Одеського національного університету. 2018. Том. 23. Випуск 6 (71). С. 162-168.

51. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 156-168.

52. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй [Текст] / А.Сміт; пер. з англ. О. Васильєва [та ін.] ; наук. ред. Є. Литвин. Київ : Port-Royal, 2001. –594 с.

53. Сон Т. А. Формирование рынка образовательных услуг: URL: www.marketing.spb.ru

54. Стиглиц Дж., «Экономика государственного сектора», Инфра-М, Москва. 1997 г. 720с.

55. Троцик Т. І. Видатки на освіту і науку в Україні: проблеми та основні шляхи вдосконалення. URL: <http://nbuv.gov.ua|portal|> (дата звернення: 18.11.2021)

56. Трусова Н. В., Сидор І. П. Освітня субвенція в контексті регулювання міжбюджетних відносин в Україні. *Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій*: Монографія / За ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава – Харків: ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 188 с. (С. 86-96).

57. Удосконалення системи фінансування закладів загальної середньої освіти в сучасних умовах. URL: <https://pedpresa.com.ua/205354-finance-2021.html> (дата звернення: 10.11.2021)

58. Фінанси: Підручник / С.І. Юрій, Л. М. Алексеєнко, І. В. Зятковський та ін.; За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ: Знання, 2008. 611 с.

59. Фінансування освіти в країнах світу під час кризи. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8831-fnansuvannya-osvti-v-krayinah-svtu-pd-chas-krizi.html> (дата звернення: 10.11.2021)

60. Фінансування освіти в Україні. *Освітня аналітика України*. 2020. № 3 (10). С. 66-81.

61. Чекаловська Г.З. Ефективність функціонування ринку освітніх послуг в Україні: проблеми та перспективи. *Економіка та управління національним господарством*. 2012. № 3. С.59–64.

62. Ченцов А. О бизнесе образовательных услуг. *Высшее образование в России*. 1999. № 2. С. 120–123.